

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİNDE BİR TOPLUMSAL ETMEN:
CİNSİYET**

Yüksek Lisans Tezi

Semire ÇETİN

Danışman
Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Nevşehir
Eylül 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan
Semire ÇETİN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Eğitimde Fırsat Eğitliğinde Bir Toplumsal Etmen: Cinsiyet” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Semire ÇETİN

Danışman

Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Sosyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

Dr.Öğrt.Üyesi Neval KARANFİL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Hasan Yavuzer danışmanlığında Semire Çetin tarafından hazırlanan “Eğitimde Fırsat Eşitliğinde Bir Toplumsal Etmen: Cinsiyet” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

İMZA

Danışman :

Üye :

Üye :

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../... tarihli ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

.../.../...

.....
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecim boyunca akademik bilgilerini, yaşam tecrübelerini bana aktaran ve çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyip samimiyetiyle daima yanımda olan saygı değer hocam Doç. Dr. Hasan YAVUZER' e, her sorumu çekinmeden sorabildiğim, yardımlarını ve bilgilerini benimle paylaşan Arş. Gör. Dr. Nihan OZANSOY TUNÇDEMİR' e, araştırmama katılmayı kabul eden, sorularıma içtenlikle cevap veren ve yaşam öykülerini çekinmeden anlatan tüm katılımcılara, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak her türlü desteğini benden esirgemeyen, çalışma sürecimde bana sabır gösterdikleri için canım aileme ve evimizin neşesi olan kedilerime sonsuz sevgi ve teőekkürlerimi sunarım.

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİNDE BİR TOPLUMSAL ETMEN: CİNSİYET

Semire ÇETİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, 2022

Danışman: Doç. Dr. Hasan YAVUZER

ÖZET

Eğitim, bir ülkenin ve milletin refahı için en önemli etmenlerden biridir. Bu nedenle eğitim herkes için eşit olmalı ve bu eşitliğin sağlanabilmesi için çaba gösterilmelidir. Ancak ülkemizde istatistiki verilere bakıldığında eğitim alanında birçok fırsat eşitsizliği yaşandığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen etmenlerden biri olan toplumsal etmenler özelinde cinsiyet eşitsizliğini inceleyip, analiz edip ve yorumlayıp çözüm önerileri sunmaktır. Araştırmada bu eşitsizliğe maruz kalmış olan bireylerin yaşantıları ve eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili algıları temel alınmak istenmiş ve nitel araştırma yöntemlerinden olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklem tekniğiyle ulaşılan katılımcılara yarı yapılandırılmış teknikte hazırlanmış olan 14 soru yöneltilmiştir. Bu sorulara ek olarak katılımcıların hikayelerini daha derinlemesine öğrenebilmek için görüşme sırasında sondaj sorular eklenmiştir. Verilerin elde edilmesi sürecinde, not alma ve katılımcıların izinleri dahilinde ses kaydı alınmıştır. Öncelikle katılımcılara eğitimlerinin bitiş nedenlerine dair sorular yöneltilmiştir, sonrasında ise yaşamları süresinde bu eğitim yoksunluğu nedeniyle yaşamış oldukları, eksikliğin hissedildiği durumlar öğrenilmiştir. Ayrıca katılımcılara son olarak ülkemizde eğitimde fırsat eşitliğine dair düşünceleri ve eşitsizlik durumunda alınabilecek önlemlere dair düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen veriler çerçevesinde katılımcıların öncelikle cinsiyetleri ve ekonomik nedenler öne sürülerek eğitim haklarından yoksun bırakıldıklarını göstermiştir. Eğitim hayatı sonlandıktan sonra (kız veya erkek) çok küçük yaşlarda çalışmaya mecbur bırakılan katılımcıların olması, aynı yaşlarda olup eğitimine devam eden çocukların varlığıyla birlikte eğitimde fırsat eşitsizliği olduğunu kanıtlar niteliktedir. Fırsat eşitsizliğinin en temel nedeni olarak, ebeveynlerin özellikle kız çocuklarına başlarına kötü bir şey gelir veya ayıplanma korkusunu, erkek çocuklarına ise ekonomik nedenleri gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Eğitim, eğitimde fırsat eşitliği, cinsiyet.

**A SOCIAL FACTOR TO EQUAL OPPORTUNITIES IN EDUCATION:
GENDER**

Semire CETIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University,

Institute of Social Sciences

Department of Sociology,

Master's Degree, 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan YAVUZER

ABSTRACT

Education is one of the most important factors for the well-being of a country and a nation. For this reason, education should be equal for everyone and efforts should be made to ensure this equality. However, when we look at the statistical data in our country, it is seen that there are many inequality of opportunity in the field of education. The aim of this research is to examine, analyze and interpret gender inequality in terms of social factors, which is one of the factors that prevent equality of opportunity in education, and to offer solutions. In the research, it was aimed to take the perceptions of the individuals exposed to this inequality about their experiences and equal opportunities in education as a basis and the in-depth interview technique, which is one of the qualitative research methods, was used. The participants who were reached with the snowball sampling technique were asked 14 questions prepared with the semi-structured technique. In addition to these questions, drilling questions were added during the interview to learn more deeply about the participants' stories. In the process of obtaining the data, the recording was taken with the permission of the participants and taking notes. First of all, the participants were asked questions about the reasons for the end of their education, and then the situations they experienced due to this lack of education during their lives and the situations in which the deficiency was felt were learned. In addition, the participants were asked about their thoughts on equality of opportunity in education in our country and their thoughts on the measures that can be taken in case of inequality. Within the framework of the data obtained, it was shown that the participants were deprived of their right to education primarily on the grounds of gender and economic reasons. The fact that there are participants who are forced to work at a very young age after the end of education (girl or boy) is the greatest evidence of inequality of opportunity in education, together with the presence of children of the same age who continue their education. As the main reason for inequality of opportunity, parents have been shown to show the fear of something bad happening to them or to be condemned, especially to girls, and economic reasons to their boys.

Keywords: Education, equal opportunities in education, gender.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GÖRSEL LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM

1.1.Eğitimin Tanımı	4
1.2.Eğitimin Temel Kavramları	5
1.3.Eğitim Türleri.....	6
1.3.1.Formel Eğitim	6
1.3.1.1.Örgün Eğitim.....	7
1.3.1.2.Yaygın Eğitim	7
1.3.2.İnformel Eğitim.....	8
1.4.Eğitimin Amaç ve İşlevleri	8
1.5.Eğitimin Toplumsal Temelleri	12
1.6.Türk Eğitim Sistemi	12
1.7.Eğitim Sosyolojisi	14

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİ

2.1.Eğitimde Fırsat Eşitliğini Etkileyen Etmenler	17
2.1.1.Ekonomik Etmenler	17
2.1.2.Coğrafi Etmenler.....	18
2.1.3.Siyasal Etmenler	19
2.1.4.Bireysel Etmenler	19
2.1.5.Toplumsal Etmenler.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1.Araştırmanın Problemi	27
3.1.1.Araştırmanın Konusu	27
3.1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	28
3.2.Araştırmanın Yöntemi.....	28
3.2.1.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	29
3.2.2.Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi	29
3.3.Araştırmanın Bulguları ve Yorumlama.....	30
3.3.1.Kategori 1. Eğitimi Başlatmama/ Sonlandırma Nedeni.....	33
3.3.2.Kategori 2. Eğitim Hayatına Devam Etme Düşüncesi.....	35
3.3.3.Kategori 3. Meslek Seçimi.....	38
3.3.4.Kategori 4. Eğitimin Yokluğunda Yaşananlar	39
3.3.5.Kategori 5. Yakın Çevrenin Eğitim Seviyeleri	43
3.3.6.Kategori 6. Eğitimde Fırsat Eşitliğine Dair Düşünce ve Öneriler	46
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	52
KAYNAKÇA	59
EKLER.....	65

KISALTMALAR VE SİMGELER

CEDAW	: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi
DEDAW	: Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi
ETCEP	: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
UDHR	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1 Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri	18
Tablo 2. 2 Cinsiyete Göre En Az Bir Eğitim Düzeyini Tamamlayanların Oranı.....	23
Tablo 2. 3 Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu.....	24
Tablo 2. 4 Kategori ve Kodlama Örneği	30
Tablo 2. 5 Demografik Tablo	31
Tablo 2. 6 Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı	33

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 3. 1 Katılımcının Dışarıdan Beş Sınıflı İlkokulu Bitirme Diploması.....	37
Görsel 3. 2 Katılımcının Eski Nüfus Defterinden Bir Bölüm	38

GİRİŞ

Eğitim, bireyin hayatının her safhasında, toplumda ve kariyerinde gerekli olabilecek bilgilerin ona verilmesidir. Bu bilgilendirme süreci bireyin doğumundan öldüğü ana kadar devam eder. Eğitime dair birçok tanım olmasına karşın genel kanı bu yöndedir. Aile, arkadaş çevresi, okul, sosyal çevre gibi alanlarda planlı veya plansız olarak verilir.

Her birey eğitime koşulsuz şartsız ulaşabilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre (1982), 'Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz'. Eğitim alma hakkından yoksun kalan bireyler yaşamlarında birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Araştırmanın konusu olarak, cinsiyetlerine atanan roller dolayısıyla eğitim hakkından yoksun kalan bireylerin eğitim hayatlarında ve toplum içerisinde yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurularak eğitimde fırsat eşitliğinin seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesi Eagly' nin 'Sosyal Rol Kuramı' etrafında şekillenmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği, tüm bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin eğitim haklarından faydalanabilmesidir. Eşitliğin sağlanabilmesi her açıdan önem arz etmektedir. Eğitim alamamış bireyler gelecek nesillere bilgilerini aktarmada eksiklik hissederler. Bu eksikliğin kapanması için ülkemizde açık öğretim kurumları hizmet vermektedir ancak bu kurumların yeteri kadar kişiye ulaşım sağlamadığı tartışma konusudur. Kolay ulaşılabilir eğitim her açıdan gereklidir. Yalnızca geçmişe değil bugüne bakıldığında bile birçok nedenden dolayı bireyler eğitim hakkından yoksun bırakılmaktadır. Araştırmanın amacı olarak eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki engellerden biri olan toplumsal etmenler özelinde cinsiyet ayrımcılığını inceleyip, analiz edip ve yorumlayıp çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniğı kullanılmıştır.

Literatüre bakıldığında eğitimde fırsat eşitliği ve buna bağlı olarak cinsiyet özelinde

çalışmaların azlığı ve eğitimde fırsat eşitliğinin henüz sağlanamamış olması ve kadın-erkek eğitim seviyeleri arasındaki önemli farkın gözler önüne serilmesi açısından araştırma önem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde ‘Eğitimde Fırsat Eşitliği’ üzerine çok fazla çalışma olmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak bu konu üzerinde çalışmak literatüre katkı bağlamında önem arz etmektedir. Geçmişte yapılan çalışmalar günümüzle karşılaştırma yapılabilmesi açısından önemlidir. Literatürde bulunan benzer çalışmaları incelemekte fayda vardır. İlk olarak, Bilgin ve Erbuğ (2021), “Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme” isimli makalede, bizim çalışmamıza da benzer bir sonuç olarak kız çocuklarının ev işlerine yönlendirildiği ve bu durumun onların eğitiminde önemli bir eksiklik oluşmasına neden olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Uçkaç (2003) tarafından yazılmış olan, “Eğitimde Fırsat Eşitliği” isimli yüksek lisans tezi incelendiğinde, fırsat eşitliği için yapılması gereken mali yardımların, kız çocuklarının eğitimine devamlılık için yapılacak olan kampanyaların ve bunlara ek olarak eşitliğin ne denli önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Zeynep Başarer Berber (2021)’in yazmış olduğu, “Eğitimde Toplumsal Eşitsizliği Giderme Yolları” isimli makalede, özellikle kız çocuklarının eğitim almama nedenleri üzerinde durulmuş katkı sağlamanın onların kendi kız çocuklarını da doğru yetiştirmelerine katkı sağlamak demek olduğunu belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında araştırmamızla da benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna ek olarak kız çocuklarının ülkenin geleceği olduğunu yeniden vurgulamak gerekmektedir. Serkan Tanman (2008)’ in, “İlköğretim Okulları İkinci Kademesinde Eğitimde Fırsat Eşitsizliği” adlı yüksek lisans tezinde kız çocuklarının okullaşma oranlarının düşüklüğü saptanmış ve velileri ikna sürecinin başlaması gerektiğine dair önerilerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda çalışmamızla aynı doğrultuda sonuçlara ulaşıldığı görülmüş ancak geçen bu süre içerisinde fırsat eşitsizliğinin sıfırlanamadığı görüşmüştür. Kurttaş (2021)’in, “Eğitimde Cinsiyet Temelli Fırsat Eşitsizliği” makalesinde, okula devamlılık sürecindeki eşitsizliğe dikkat çekilmiş ve kız çocuklarının eğitime devam etmekte erkek çocuklara göre çok geride kaldığı belirlenmiştir. Araştırmamıza katılan katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda bizim de benzer bir sonuca ulaştığımız görülmektedir. Suğur ve Şavran (2015)’in “Türkiye’de Açık Öğretim Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi” isimli makalesinde, açık öğretim kurumlarını çalışan kadınların aksine evdeki kadınların daha yoğun ilgi gösterdiğini

belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında araştırmamızda da öne çıkan açık öğretim kurumlarının eğitimdeki fırsat eşitsizliğini kapatmada önemli bir yeri olduğunu görebiliriz. “Türkiye’de Eğitime Erişimin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” adlı makalede, Gürel ve Kartal (2015), kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri toplumsal cinsiyet rolü altında incelenmiş ve bununla birlikte eğitime erişimdeki sorunlara dikkat çekilmiştir. Araştırmamızla kız çocuklarının eğitimdeki eşitsizliklerine bakışta ‘toplumsal cinsiyet rolü’ açısından benzerlik göstermektedir. Akgül (2019) ise “Eğitimde Fırsat Eşitliği-Cinsiyet Ayrımı Faktörü” Üzerine Bir Araştırma” isimli makalesinde, literatürde cinsiyet üzerine yapılan araştırmaların yeterli olmadığını belirtmiş, toplumun çağdaş olabilmesinin eşitlikle sağlanabileceğini belirtmiştir. Temiz ve Cin (2017), “Okul Öncesi Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Üzerine Betimsel Bir Çalışma” adlı makalelerinde, cinsiyet ayrımcılığının nedenli yüksek olduğunu gözler önüne sermiş ve okul öncesi eğitimde cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi için önlemler alınması sonucunda bu konuda olumlu yönde ilerleme kaydedilebileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak araştırmamız literatüre katkı anlamında önem arz etmektedir.

Araştırmanın birinci bölümünde eğitimin tanımlarına yer verilmiş, türlerinden ve amaçlarından bahsedilmiştir. Bu sayede eğitimin neden gerekli ve önemli olduğu açıklanmıştır. İkinci bölümde ise eğitimde fırsat eşitliğinin açıklaması yapılmış ve eşitliği etkileyen etmenler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın problemlinden, yönteminden ve bulgularından bahsedilmiştir. Sonuç kısmında ise araştırmaya dair genel değerlendirme yapılmış olup ardından önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM

1.1.Eğitimin Tanımı

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne kadar her anında kendini gösteren bir olgudur. Sosyalizasyon sürecinin ana kavramlarından biridir. Bu süreçte birey hem kendini hem de içerisine doğmuş olduğu toplumun sosyal, kültürel her öğretisinden haberdar olur. John Locke'n dediği gibi bireyin zihni doğduğunda bir 'boş bir levhaya' benzer (Cihan, 2010: 173). Birey yaşamı süresince bu levhaya yazdığı bilgilerin ışığında davranışlarını gerçekleştirir.

Eğitime dair literatürde çok farklı tanımla karşılaşmaktayız. Buluç makalesinde, "eğitim, toplumun ahlak kurallarının, ekonomik ve politik yapısının belirlediği ve toplumsal düzenin devamını sağlayan bir sistemdir" (Buluç, 1997: 11) şeklinde tanımlar. Elbette ki eğitim kavramı da içerisinde bulunduğu toplumun kurallarından bağımsız kabul edilemez. Birey eğitimle doğduğu andan itibaren karşılaşır. Örneğin 'saygı' kavramı her toplum tarafından farklı açıklanır. Bu durum kültürün farklı şekilde aktarılmasına ve öğretilmesine en net örneklerden biridir. Ülkemizin eğitim sosyolojisi literatürüne önemli katkıları olan sosyolog Mahmut Tezcan ise eğitimi "... kişiliğin gelişmesine yardım eden, ve onu esas alan, onu yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreç..." (Tezcan, 1981: 4) olarak tanımlar. Eğitimin bireyi hayata hazırlayan işlevini göz ardı etmek doğru olmaz. Yine Tezcan bir başka kaynakta eğitimi terbiye, yetiştirme ve yetiştirme ile ilişkilendirerek açıklar (Tezcan, 1997: 4). Bu çerçevede eğitimin insan hayatında önemli bir yeri olduğunu anlamaktayız.

Sosyalizasyon sürecinin başlarında birey hayat görüşünü, kişiliğini aldığı eğitimler ile şekillendirir. Buradan verilen eğitimle birey içinde olduğu toplumu benimseyerek ilerlediğini çıkarabiliriz. Birey öğrendiklerini aynı şekilde veya içerisinde bulunduğu

çağın getirileriyle harmanlayarak gelecek nesillere aktarır. Değişen ve gelişen dünyaya kayıtsız kalmak bu açıdan yalnızca bireyi değil toplumun geleceğini etkileyecektir. Bu yüzden ekonomik, teknolojik, sanayi vb. alanlarda yaşanan gelişmelerin takip edilmesi ve bir şekilde kültüre uyarlanarak kabul edilip aktarılması gerekmektedir.

Aydın eğitimi, "...genel olarak bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır" (Aydın, 2015: 233) şeklinde tanımlar. Daha önce yer verdiğimiz tanımlara da bakılarak eğitimin üç temel özelliğinden bahsedebiliriz. Bunlar, eğitimin bir süreç içerisinde, genel anlamda bireyi olumlu yönde etkileyecek şekilde ve içerisinde bulunduğu toplumun kurallarına göre gerçekleştiğidir.

Sosyolojinin öncülerinden kabul ettiğimiz İbn-i Haldun ise eğitimi ile ilgili "İnsan, zatı itibariyle cahil, kazandığı(bilgi) itibariyle alimdir" der (Haldun, 2009: 775). Buradan İbn-i Haldun'un da eğitimin kişiyi geliştirdiğini, ilerlettiğini söylediğini anlayabiliriz. Eğitimin sonunda bireyler, eğitime girmeden önceki durumlarına göre farklıdırlar; bazı yeni davranışları kazanmış; önceden sahip olmadıkları bazı davranışları da değiştirmiştir (Baykul, 1992: 85).

1.2.Eğitimin Temel Kavramları

Eğitimi, "...bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişimi meydana getirme sürecidir" şeklinde tanımlayan Ertürk, bu tanımında genel kabulü de dile getirmiştir (Ertürk, 1998: 4). Bu tanımın eğitimin tüm temel kavramlarını içerdiğini söylemek yanlış olmaz. Ayrıca bu tanım bir önceki bölümde yer verdiğimiz eğitim tanımlarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla temel kavramları, davranışa yöneliklik, yaşantı yoluyla oluşması, kasıtlı, istendik yönde ve bir süreç olması olarak sıralayabiliriz.

- Davranışa yöneliklik: Eğitimin sonucunda bireyin davranışlarında kalıcı birdeğişme olmalıdır.
- Yaşantı yoluyla oluşması: Bireylerin eğitim sürecinde bizzat bulunmasıyla ilişkilidir.
- Kasıtlı olması: Bir plan içerisinde eğitime (hedefe, amaca) yönelik olmasıdır.

- İstendik olması: Bireyin içerisinde bulunduğu toplumun öğretilerine, kurallarına uygun olmasıdır.
- Süreç içerisinde gerçekleşmesi: Eğitimin yaşam boyu sürüyor olması, doğumdan ölüme kadar öğrenilen her şeyi kapsıyor olması süreç içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Eğitim, öğrenme, öğretme, öğretim, kültür gibi kavramları da içerisinde barındırmaktadır.

- Öğrenme: “Öğrenme en genel anlamda, bireyin çevresiyle etkileşimi ve yaşantıları sonucunda insanoğlunun davranışlarında meydana gelen genelde kalıcı davranış değişimleri olarak tanımlanmaktadır” (Aral, 2021: 44).
- Öğretme: “Öğretme, bir kimsenin bir diğerine öğretmesi için yardım etme sanatıdır ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için bilgi temini, uygun ortam, şartlar ve faaliyetler sağlamayı kapsar” (Alkan, 2019: 210).
- Öğretim: Öğretme işini gerçekleştiren kişi tarafından öğrenme işini gerçekleştiren kişi arasındaki bilgi verme olayına öğretim denmektedir.
- Kültür: “Kültür veya medeniyet, en geniş etnografik anlamıyla alındığında, insanoğlunun toplumun bir mensubu olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, töre, yasa, görenek ve diğer tüm yetenekler ile alışkanlıkların oluşturduğu karmaşık bir toplamdır” (TYLOR, Kültür Bilimi (çev.Esra Dabağcı), 2016: 91).

1.3.Eğitim Türleri

Eğitimin doğumdan başlayıp ölüme kadar sürdüğü reddedilemez bir gerçektir. Birey her gün her saat yeni bir bilgiyle karşılaşır ve öğrenir. Eğitim genel anlamda iki türden oluşmaktadır. Birincisi doğumdan ölüme sürdüğünü söylediğimiz informel eğitim, ikincisi ise informel eğitimin içerisinde bulunan yalnızca eğitim kurumlarında verilen formel eğitim.

1.3.1.Formel Eğitim

Formel eğitim, bir düzen içerisinde gerçekleşir. Belli bir amaca, hedefe yöneliktir. “...belirli bir müfredatı olan, belirli bir ortamda belirli periyotlarda, belirli yaş

grubunun belirli bir süre boyunca bir araya gelerek bir eğitimcinin nezaretinde öğrenme ortamının oluşması, öğrenme düzeyinin ölçme ve değerlendirme ile tespiti neticesinde başarılı olan kişilerin sertifika veya diploma ile belgelendirilmesiyle verilen eğitimidir” (Bilici, 2017: 26).

Eğitim kurumlarında verilen bu eğitimin belli başlı değişmez özellikleri vardır.

Formel eğitimin özellikleri:

- Belirli bir amaca dönüktür.
- Bir plan ve program dahilinde yürütülür.
- Yeri, zamanı ve süresi önceden belirlenmiştir.
- Bireylerin davranışlarını istedik yönde değiştirmeye yöneliktir.
- Öğretici, öğrenen ve öğrenme ortamı bellidir.
- Kontrollüdür.
- Amaçlı materyal kullanılır.
- Sonunda bir değerlendirme vardır ve bir belge (diploma, sertifika gibi) ile sonlandırılır (Gündüzalp, 2018: 22).

1.3.1.1.Örgün Eğitim

Örgün eğitim, standart bir eğitimle yetiştirilmiş öğretmenler tarafından öğrencilere verilen yapılandırılmış ve sistematik bir eğitim şeklidir. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite gibi eğitim kademelerinde yapılan sistematik eğitime ise örgün öğretim denir (istanbulbogazicienstitu.com, 2021). Tamamlandığında bir diplomaya sahip olunur. Örgün eğitimde öğrenciler belirli zamanlarda yakın veya aynı yaş gruplarıyla birlikte, aynı eğitim ortamında bulunur ve uzman kişilerden eğitim alırlar. Bulunduğu kademede başarılı olan öğrenci bir sonraki kademeye geçer. Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği amaçlara ve hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilir.

1.3.1.2.Yaygın Eğitim

Örgün eğitimle benzer özellikler taşımaktadır fakat yaygın eğitimde her yaş grubundan öğrenciler vardır. Örgün eğitimden yararlanmamış, yararlanmakta olan veya herhangi bir sebeple ayrılmak durumunda kalmış bireyler faydalanabilir.

“Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen planlı eğitim

faaliyetlerinin tümünü kapsar” (Gündüzalp, 2018: 23). Tamamlandığında örgün eğitimin aksine sertifika verilir. Örnek olarak, halk eğitim merkezlerinde verilen kurslar verilebilir.

1.3.2.İnformel Eğitim

Formel eğitimin aksine bir plan ve program dahilinde değildir. İnformel eğitim aynı zamanda kaynaklarda doğal eğitim olarakta geçmektedir. Bireyin çevresinden aldığı tüm bilgi ve eğitimler bu eğitim kapsamındadır. Bir eğitimci, öğretmen, uzman gerekli değildir.

Her birey bir ailenin içerisinde dünyaya gelir. Bu yüzden ilk eğitim aldığımız yer ailemizdir. Konuşmayı, davranışları, değer yargılarını vb. aileden öğrenir. Daha sonra arkadaş çevresi edinen çocuk başka kültür veya davranışlarla karşılaşır. İnformel eğitim sürecinin bir sınırı yoktur. Sokakta, sinemada, okulda(sosyal çevre açısından), komşulukla, iletişim kanallarıyla gerçekleşebilir. Genel anlamda gözlem veya taklit yoluyla açığa çıkar.

İnformal eğitimin özellikleri:

- Önceden belirlenmiş net bir amacı yoktur.
- Belirli bir plan yoktur.
- Kontrollü değildir.
- Yeri, zamanı ve süresi belirli değildir.
- İstenmeyen davranışlar da ortaya çıkabilir.
- Öğreticiler profesyonel değildir.
- Değerlendirme yapılmaz.
- Günlük yaşamın her anında veya herhangi bir ortamda olabilir.
- Doğuştan ölünceye kadar devam eden bir süreçtir (Gündüzalp, 2018: 24).

1.4.Eğitimin Amaç ve İşlevleri

Türkiye’de eğitimin genel amaçları Milli Eğitim Temel Kanunu’yla 1973 yılında kabul edilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda eğitim alan bireye; vatani ve milleti için yerine getirmesi gereken sorumlulukları, karakter olarak iyi bir insan olmayı ve toplumun birlik bütünlük içerisinde kalkınması için yapması gereken görevleri

öğretilir. Bu amaçlar kanunda dört maddede belirtilmiştir.

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgisi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

4. Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.” (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

Eğitim ile gelecek olan nesle hem birey olarak kendisine hem de içinde bulunduğu topluma yararlı kişiler olması için katkıda bulunulur. Asıl amacın günü kurtarmaya yönelik değil dünü, bugünü, yarını geliştirmek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kanunun tamamı ek olarak verilecektir.

Tezcan, eğitimin genel amaçlarını, bireye yönelik ve sosyo-kültürel yönelimli amaçlar olarak ikiye ayırmıştır (Tezcan, 1981: 25). Bu amaçlar genel anlamda her ülkede benzerlikler gösterir. İçerik olarak farklılıklar olsa bile eğitim bireyin gelişimine olumlu yönde katkı sağlamayı amaçlar.

Eğitimin işlevleri temelde iki gruba ayrılır. Birincisi açık işlev ikincisi gizli/kapalı işlev. Açık işlevler eğitim aracılığıyla bireye verilmesi amaçlanan davranış, düşüncelerin doğrudan verilmesidir. Açık işlevler beş alt başlıktan oluşur; toplumsal, ekonomik, bireysel, siyasal ve felsefi.

Eğitimin toplumsal işlevi, toplumun devamlılığını sağlayacak, topluma yararlı ayrıca toplumsal sorunları çözme becerisi kazanmış bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Ekonomik işlevle hem bilinçli tüketiciler hem de her türlü alanda (eğitim, sağlık, sanayi vb.) eleman yetiştirilmek istenir. Bireysel işlev açısından baktığımızda eğitim bireye, kendini geliştirmesi, yeteneklerini keşfetmesi, sosyalleşmesi, temel sosyal ve fen bilimleri hakkında bilgi sahibi olması açısından yardımcı olur. Siyasal işlev Tezcan' a göre ikiye ayrılır; birincisi, bireyin içinde yaşadığı sisteme sadık olması, ikincisi, lider olacak kişinin seçimi ve eğitimiyle ilgilidir (Tezcan, 1997: 54). Buradan yola çıkarak eğitimin yalnızca günlük ihtiyaçların karşılamak değil aynı zamanda geleceğe yatırım yaptığını söyleyebiliriz. Son olarak eğitimin felsefi işlevi ise bireyin hayata bakış açısını belirleme ve ona düşünme, sorgulama yeteneği kazandırmayı amaçlar, bu sayede toplumun ilerlemesini sağlar. Zira düşünmek, sorgulamak; iyiyi, doğruyu bulmada etkili bir yöntemdir.

Eğitimin kapalı/gizil işlevleri açık işlevlerine nazaran ayan beyan ortada olmayan, direkt olarak hedeflenmeyen işlevlerdir. “Çocuğun ötekini kavraması, kendi yeteneklerinin farkına varması, paylaşmayı öğrenmesi, problem çözme davranışı geliştirmesi ve ekip çalışmasını kavraması gibi konular okulda yaşanan sosyalleşme sürecinin çıktılarıdır” (Esgin, 2014: 91).

Gizil işlevlerden ilki eş seçme. Eğitim hayatı birey için sosyalleşmenin en yoğun olduğu dönemlerden biridir. Burada birey aynı yaş ve eğitim seviyesindeki kişilerle karşılaşır. Bu sosyal çevre içerisinde eş seçimi yapılabilir. Bir diğer gizil işlev ise tanıdık sağlamadır. Birey arkadaş çevresini eğitim sürecinde genişletir. İlerleyen eğitim kademelerinde bu çevre daha da genişler ve hayatlarının geri kalanında görüşmeleriyle eğitimin tanıdık sağlama işlevi yerine gelmiş olur. Üçüncü işlev olarak statü kazandırma. Statü, bireyin toplum içerisindeki yeri belirten bir kavramdır. “Bireyler aldıkları eğitimin niteliğine göre toplumsal statü kazanırlar” (Gündüzalp, 2018: 30). Bu açıdan eğitim, bireyin sıfırdan başlayarak olmak istediği

yere, erişmek istediği statüye kavuşmasını sağlayan bir kavramdır. Dördüncü gizil işlev olarak çocuk bakıcılığını inceleyeceğiz. Bu işlev, okul öncesi dönemden (dört yaş başlangıç olarak alınabilir) itibaren okullarda olan çocuklaraburada verilen temel ihtiyaçları karşılama eğitimleri açısından bakılınca eğitimin çocuk bakıcılığı, eğitimi görevini üstlendiğini görebiliriz. Bu eğitimler kısaca, tuvalet, tek başına yemek yeme, eğlence olarak sayılabilir.

Bir diğer gizil işlev ise işsizliği önleme ve çocukların ekonomik olarak sömürülmesini önleme. Eğitim süreci boyunca öğrenci olarak kabul edilen bireyden bu süreçte bir işe sahip olması ve bireyden bir gelir, ekonomik beklenti içinde olunmamalıdır. Öğrencilik hayatında olan bir bireyin iş arama, gelir elde etme gibi düşünceleri olmadığından işsiz olarak sayılmamaktadırlar. Ancak Hürriyet'in haberine göre 2021-2022 eğitim yılının başında, 21 yüzyılda bile bir çocuk okula değil, tarlaya çalışmaya gidiyor.

"Bu yıl lise birinci sınıfa gidecek olan Rozalin Dizlek (14), "Bu yıl ilk kez çalışıyorum. Borcumuz var ondan buradayız. Lise bire gidiyorum. Okullar açılıyor ama galiba gidemeyeceğim. Patates bitene kadar buradayız. Hem borçlarımız var hem de okul harçlığımı biriktirmek için çalışmak zorundayız. 8 kardeşiz dördümüz burada anne ve babamızla birlikte çalışıyoruz" dedi."(hürriyet.com.tr, 2021).

Bu haber yalnızca bu yılın başında yapılmış bir röportajı içerse de önceki yıllara göre hiçbir şeyin değişmediğini görebiliriz. Çocukların okula gitmek yerine çalışmasının ne kadar doğru olduğu, anne babaların çocukların temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı halde neden çocuk sayısının bu kadar fazla olduğu ayrıca bir tartışma konusudur. Ancak çocuklardan ekonomik bir beklenti içerisinde olunmasının yanlış olduğu açık bir şekilde gözler önündedir.

Eğitimin gizil işlevlerinden sonuncusu olarak temizleyicilik işlevini ele alabiliriz. Bu işlev eğitimin bireylerin dışarıda maruz kalabilecekleri alkol, uyuşturucu, sigara gibi zararlı maddelerden uzak kalmalarını sağlamasıyla ilişkilidir. Eğitim kurumlarında ayrıca bu tip maddelerden uzak durulması için seminerler, konferanslar düzenlenmektedir.

1.5.Eğitimin Toplumsal Temelleri

Eğitim ve toplum arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Eğitim sürecinin başından sonuna öğretilen neredeyse her şey toplumla ilgilidir. Birey dünyaya bir toplum içerisinde meydana gelir. Bu toplumun geleneksel, ahlaki ve kültürel değerleri vardır. Bu değerleri öğretmek için eğitim bir araç olarak kullanılır, asıl aktarılacak, öğretilmek istenen toplumun kendi değerleridir. Böylece her toplumda verilen eğitim o topluma göre şekillenir. “Toplum-eğitim ilişkisinde en birincil amaç, eğitim kurumlarının yeni kuşaklara toplumun kültürünü tanıtmasıdır” (Aslan, 2001, s. 29). Bu bölümde eğitimin verildiği toplumdaki kültürden etkilenmesini inceleyeceğiz.

TDK'nin kültür tanımı, ‘Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin’ şeklindedir (TDK, 2019). “Eğitim sistemi bir yandan içinde bulunduğu kültür çevresine dayalı olacak, diğer taraftan da eğitmek istenilen insanın ferdi şartlarına yönelik olacak ki, başarılı bir sonuç alabilsin” (Nurin, 1973: 167). Bireyin eğitim süreci sırasında karşılaştığı tüm olgular hem kendi kültürü hem de yaşantısıyla ilgili olmak durumundadır. Kültüründen bağımsız olarak yetişmiş bir birey düşünülemez.

1.6.Türk Eğitim Sistemi

Eğitim türleri adlı bölümde bahsi geçen ve yaygın eğitime esasen Türk Eğitim Sistemi'nin bölümleridir. Bu bölümde ise öncelikle Türk Eğitim Sistemini düzenleyen genel amaçlara bakalım.

1973 yılı 14574 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Milli Eğitim Kanunu kapsamında genel amaç olarak Türk Milletinin bütün fertlerinin topluma yararlı bireyler yetiştirmeyi hedefine almıştır. Özel amaçlar, genel amaçları ve birazdan sıralayacağımız ilkelere uygun olarak belirlenmiştir.

Türk Milli Eğitimi'nin Temel İlkeleri ise on dört başlık altında toplanmıştır. İlk ilke ‘Genellik ve Eşitlik’ ilkesidir. Bu ilkeye göre din, dil, ırk gibi ayrımlar gözetilmeden herkes eğitim alabilir ve kimseye bir ayrıcalık tanınmaz. İkinci ilkemiz ‘Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları’. Bu ilke açıkça eğitimin hem bireyin kendi hem de içerisinde

olduğu toplumun ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olduğunu gösterir. Ayrıca bu ilke daha önce ‘Eğitimin Amaç ve İşlevleri’ ve ‘Eğitimin Toplumsal Temelleri’ bölümlerinde bahsettiğimiz öncülleri destekler niteliktedir. nc ilkemiz ise ‘Yöneltme’. Yöneltme ilkesi eğitim sürecindeki bireyi yetenek ve ilgilerine göre ilerlemesi gereken yolu göstermeyi amaçlar. Bu amacı gerçekleştirmek için okullarda rehber öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Dördüncü olarak ‘Eğitim Hakkı’ ilkesi. Eğitim görmenin ayırım yapılmaksızın tüm Türk vatandaşlarının hakkı olduğunu açıklayan ilkedir. Beşinci ilkemiz ise bu çalışmanın da konusu olan ‘Fırsat ve İmkan Eşitliği’. İlerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecek olan bu ilke kadın- erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlandığını söyler. Ancak maalesef ki ülkemizde birçok insan bu ilkenin gerekleştirilemediğinin göstergesidir. Bir sonraki ilkemiz ‘Srekliлик’ ilkesi. Bu ilkeye göre eğitim hayat boyu devam eder. Ayrıca yöneltme ilkesinin bir devamı olarak okul rehber ğretmenlerinin yapacağı izleme çalışması da buna dahildir. Yedinci ilkemiz ‘Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği’. Bu ilkeye göre eğitim sistemimizde bulunan her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk Milliyetçiliği ve İlke ve İnkılapları temel alınır. Sekizinci ilke olarak ‘Demokrasi Eğitimi’ temel alınmıştır. Demokrasi Eğitimi’nde bireylerin günlük siyasi olay ve tartışmalarına girmelerine ve Atatürk Milliyetçiliği’ne aykırı olabilecek herhangi bir söyleme de izin verilmez. Sıradaki ilke ‘Laiklik’ ilkesi. Devlet yönetiminde olduğu gibi Türk Milli Eğitim Sisteminde de laiklik ilkesi esastır. Onuncu ilkemiz ise ‘Bilimsellik’ ilkesi. Bu ilkeye göre verilen eğitimlerde yapılacak olan bilimsel çalışmalara yönelik maddi ve manevi açıdan destek sağlanır. Bir sonraki ilke ‘Planlılık’. Burada eğitimin plan ve programlanarak gerçekleştiği söylenir. Bu plan ve programlar eğitim dışında var olan sistemlerin işleyişi ve gelişimi göz önünde bulundurularak yapılır. On ikinci ilkemiz ‘Karma Eğitim’. Herhangi bir zorunluluk (rneğin kız meslek liseleri, imam-hatip okulları) bulunmadığı sürece okullarda karma eğitim yapılır. Bir sonraki ilke ise ‘Eğitim Kampüsleri ve Okul ile Ailenin İşbirliği’. Kampüs içerisindeki ihtiyaçlar okul ve aile işbirliği içerisinde giderilir. Sonuncu ilkemiz ‘Her Yerde Eğitim’. Eğitimin yalnızca resmi ve özel kurumlarda değil, bireyin içinde bulunduğu her ortamda gerçekleşebileceğini söyleyen ilkedir (1973: 5102).

Türk Eğitim Sistemi, kanunla belirlenmiş olan ilkeleri esas alır. Bu ilkeler sayesinde

eğitim sisteminin nasıl işlediğini, bireye neler vermek ve bireyi nelerden korumak istediğini görebiliriz. Her kültürde, ülke ve sistemde farklı olabileceğini kabul ettiğimiz eğitimin ülkemizde bireye içerisinde yaşadığı kültürü, tarihi, milli değerlerini öğretmek üzere planlandığı ve programlandığını görebiliriz. Eğitim sistemimiz hiçbir fark gözetmeksizin her bireye eşit yaklaşır ve her bireyin eşit Şekilde bu sistemden faydalanmasını sağlamaya çalışır.

1.7.Eğitim Sosyolojisi

Eğitim sosyolojisi, eğitim ve toplum arasındaki ilişkiden doğar. Onu anlamak için öncelikle hem eğitimin hem de toplumun ne anlama geldiğine bakalım. Eğitim, “ocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye’; toplum, Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet” (TDK, 2019) olarak tanımlanır. Aydın’a göre eğitim sosyolojisi eğitimsel olgular ve toplumsal olguların keşiştiği yerde var olur (Aydın,2015: 240). Akyüz, eğitim sosyolojisini tanımlarken, bilimsel ve teknolojik özelliklere sahip pedagojik bir alan olduğunu söyler (Akyüz, 2001: 117).

Eğitim sosyolojisinin asıl görevi bir toplumdaki eğitime dair sorunları bulmak, göz önüne çıkarmak ve bu sorunların çözümü için öneriler sunmaktır. Eğitimin her toplumun kendi kültürüne göre Őekillendiđi göz önüne alınırsa, eğitime dair sorunlar da her toplum için farklılıklar gösterir. “Eğitim Sosyolojisi, ğretmenlere, içinde buldukları toplumun kültürü, eğitimi etkileyen toplumsal gler ve etkileme biçimleri, toplumsal gelişme, toplumsal roller vs. konularında sağlıklı bilgiler vermektedir” (Ergün, 1994: 11). Birey eğitim sürecinde değerlendirilirken içerisinde bulunduğu topluma göre yetiştiği unutulmamalıdır. Tezcan, Eğitim Sosyolojisi’nin üç karakteristik özelliği olduğunu öne sürer.

- a) Eğitsel düşünceler, kuramlar ve politikaların toplumsal kökenleri, bunların belirleyicileri ve uygulanmaları.
- b) Eğitsel kurumlar ya da eğitim sisteminin daha geniş toplumsal yapı ile olan ilişkileri.
- c) evrenin informal eğitsel etkileri (Tezcan, 1997: 16).

Eğitim sosyolojisine Türk sosyologları açısından bakacak olursak önümüze Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mümtaz Turhan gibi isimler çıkmaktadır. Günümüzde bu alanda çalışma yapan bilim insanlarının sayısı ise her geçen gün daha da artmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİ

Eğitimde fırsat/imkan eşitliği kavramını anlamak için öncelikle fırsat/imkan eşitliğinin ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Fırsat, “herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile” (TDK, 2019) anlamlarına gelmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak, eğitimde fırsat eşitliğine, eğitim sürecinde bulunan her bireyin eşit şartlara sahip olması diyebiliriz.

Eğitimde fırsat eşitliğine dair literatürde bulunan bazı tanımlamaları incelemekte fayda vardır. Tezcan eğitimde fırsat eşitliğini “eğitimsel kaynaklara ulaşabilme ya da onlardan yararlanma eşitliği” (Tezcan, 1997: 94) şeklinde tanımlar. “Fırsat eşitliği, herkesin sahip olduğu yeteneklerini hiçbir ayrıma ve engele uğramadan en uygun biçimde geliştirmede eğitim hizmetlerinden eşit derecede yararlanma şansına sahip olmasıdır” (Canöz, 2014: 4). Kandemir ve Kaya, ‘Bir kavram olarak “Eğitimde fırsat eşitliği” toplumun tüm bireylerinin ayırım yapılmaksızın, yeteneklerini en uygun biçimde geliştirmede eğitim hizmetlerinden eşit ölçüde yararlanma şansına sahip olmaları olarak tanımlanabilir (Kandemir ve Kaya, 2010: 560). “Eğitimde fırsat eşitliği, yeterince çaba harcayan herkesin ailevi ve ekonomik kökenlerine bakılmaksızın eşit eğitim koşullarına bir hak olarak sahip olması anlamına gelir” (Coşkun, 2010: 211). “Eğitimin, her bir çocuğun farklı özellikleri ve farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanması ve erişilebilir olması gerekmektedir” (Alp, 2015-2016: 3).

Görüldüğü üzere eğitimde fırsat eşitliği birçok açıdan tanımlanmıştır. Bu tanımlardaki ortak noktanın, ayırım yapılmadan herkesin eğitimden yararlanabilmesi gerektiği olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitimin gerekliliği çağın gerisinde kalmamak adına tartışılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda ayırım yapılmaksızın herkesin eğitime erişimi çok önemlidir. Eğitimde

fırsat eşitliği sağlandığı sürece ülkenin her bir yanındaki öğrencilerin aynı eğitimi aldığından emin olunur. Ancak öğrencinin yalnızca ülkenin farklı yerlerinde, köyde kentte yaşaması değil eğitime ulaşmada farklı birçok engel de bulunmaktadır. Bir sonraki bölümde bu engeller detaylı olarak incelenecektir.

2.1.Eğitimde Fırsat Eşitliğini Etkileyen Etmenler

Bireylere eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak gerekli ancak farklı etmenlerden dolayı gerçekleştirilmede zorluklar yaşanmaktadır. Bu zorluk eğitim-öğretim sürecinde olan öğrencilerin başarılarını da etkilemektedir. Eğitimde fırsat eşitliğini etkileyen etmenler toplamda beş ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar: ekonomik, coğrafı, siyasal, bireysel ve toplumsal etmenlerdir.

2.1.1.Ekonomik Etmenler

Eğitimde fırsat eşitliğini etkileyen etmenlerin başında ekonomik etmenler gelir. “Bireyin temel hak ve özgürlüklerinden olan eğitim hakkı ayrıcalıklı gruplara göre farklılıklar göstermektedir” (Akay, 2020: 25). Ekonomi eğitimin kalitesi ve süresini de etkilemektedir. Ekonomik olarak varlıklı bir ailede yetişen öğrenciye özel okullar, özel dersler ve dersaneler gibi imkanlar sunulabilirken yoksul bir ailedeki öğrenci bu imkanlardan yararlanamaz. Eğitimin süresinin kısalması penceresinden bakacak olursak, varlıklı bir ailede birey okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim eğitimini alabilir hatta yüksek lisans, doktora eğitimini tamamlayabilir ve bu süreçlerde maddi bir zorluk yaşamaz. Ancak yoksul bir ailede bireylerin birçoğu okul öncesi eğitimini atlayarak başlar. 12 yıllık zorunlu eğitimi sırasında maddi imkansızlıklar dolayısıyla eğitim yarıda bırakılabilir veya zorunlu eğitimi tamamladıktan sonra iş hayatına atılması gerekebilir. Hem ülkemizde hem de dünya genelinden bu konuda pek çok örnek bulmak mümkündür.

TÜİK verilerine göre 2011 yılı ve 2020 yılı arasında eğitim harcamaları artarak devam etmiştir.

Tablo 2. 1 Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam eğitim harcaması (Milyon TL)	77 308	93 041	106 041	122 741	135 249	160 733	176 452	219 363	259 220	270 921
Öğrenci başına eğitim harcaması (TL)	4 008	4 729	5 242	5 941	6 426	7 498	8 111	10 005	11 769	12 311
Eğitim harcamasının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı (%)	5,5	5,9	5,8	6,0	5,8	6,1	5,6	5,8	6,0	5,4
Devlet eğitim harcamasının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı (%)	4,2	4,4	4,3	4,4	4,3	4,6	4,2	4,3	4,4	4,0
Toplam eğitim harcaması (Milyon \$)	46 069	51 658	55 653	56 000	49 635	53 105	48 287	45 491	45 626	38 614
Öğrenci başına eğitim harcaması (\$)	2 389	2 626	2 751	2 710	2 358	2 477	2 220	2 075	2 071	1 754

Kaynak:(TÜİK, TÜİK Haber Bülteni, 2021)

2.1.2.Coğrafi Etmenler

Eğitimin her bireyin hakkı olduğu ve kolayca erişebilmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Ülkemizin coğrafi şartları ve bu şartlarla birlikte nüfus dağılımı düşünüldüğünde birçok öğrencinin eğitime erişimde çeşitli sorunlar yaşadığı görülebilmektedir. Bu durumu en iyi açıklayabilecek ayırım köy-kent ayırımıdır. Örneğin nüfus oranı az olan bir köyde yaşayan öğrenci taşımalı eğitimle farklı bir köye taşımalı olarak gitmek zorunda kalacaktır ve bu durum hem öğrencinin vaktini alır hem de devlete maddi olarak bir yükür. Diğer bir açıdan yani nüfus oranı fazla olan ve kent merkezinde yaşayan bir öğrenci ise haliyle sınıf mevcudu kalabalık bir ortamda eğitim alacaktır. Kent merkezlerinde yaşanan bu yoğunluk bizlere kırsaldan kente göçün yoğun olduğunu göstermektedir. Eğitimde fırsat eşitliğine coğrafi alanda bakıldığında bu durum bize farklı yerlerde ve farklı şartlarda yaşayan öğrencilerin zorluklar içerisinde eğitim aldığını gösterir.

Gerek ülkemiz gerekse dünya genelinde insanların yaşamış oldukları yerleşim yerleri de farklı olduğundan buradaki eğitim imkanları da oldukça farklıdır. Son dönemlere kadar bir öğretmenin 5 sınıfı okuttuğu veya çok kalabalık ortamlarda eğitim öğretimin yürütüldüğünden yola çıkacak olursak yaşanan coğrafi çevrenin eğitimdeki etkisi çok daha kolay anlaşılacaktır. Ankara, İstanbul, İzmir gibi şehirler başta olmak üzere Şırnak, Hakkari ve Muş gibi yerlerde eğitimde fırsat eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Söz konusu şehirlerin merkez ve köy yerlerindeki eğitim-öğretimde de büyük farklar olduğu yakinen bilinen gerçeklerdir.

2.1.3.Siyasal Etmenler

Siyasal etmenler söz konusu olduğunda devlet, eğitimin eşit şekilde verilebilmesi konusunda doğru eğitim politikaları belirlemelidir. “...devlet, bir ülkede yürütülen eğitim politikaları ile eğitime erişim ve dolayısıyla başarı konusunda ekonomik, toplumsal, bölgesel ve biyolojik farklılıklardan kaynaklı oluşan eşitsizliklerin önüne geçmekle yükümlüdür.” (Bilgin ve Erbuğ, 2021: 236)

Her şeyde olduğu gibi eğitimde de istikrar çok önemlidir. Bu nedenle devletin Milli Eğitim konusunda sık sık değişime gitmesi birçok sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Eğitim politikalarının istikrarlı ve düzenli olmaması eğitimde fırsat eşitliği için olumsuz bir etmendir.

2.1.4.Bireysel Etmenler

Bireysel farklılıklar olarak bireyin zeka seviyesi, yetenekleri, algıları, fiziksel yeterlilikleri sayılabilir. Bu farklılıkların fazla veya az olması eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bireysel etmenler diğer etmenlere nazaran önüne geçilmesi daha zor olan etmendir. Ancak eğitim bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak verilirse bu eşitsizliğin azaltılması mümkün olabilir.

Günümüzde bu konuda ciddi tedbirler alınmış, farklı yaş ve fiziksel özelliklere göre eğitim kurumları oluşturulmuştur. Bunlar arasında özel eğitim kurumları en dikkat çeken kurumlar olarak yer almaktadır. Böylece zihinsel, fiziksel ve ruhsal farklılıklar göz önünde bulundurularak bunun bir engel olarak görüldüğü belirlenmiştir.

2.1.5.Toplumsal Etmenler

Birey içerisine doğduğu toplumun gelenek ve göreneklerini öğrenerek büyür. Bunlar bireyin hayatında birçok alanda da etkili olur. Toplumun bireylerin cinsiyetlerine atfettiği rolleri yerine getirmek zorunda kalmak bireylerin hayatlarında zorluklar yaşamasına neden olur. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri adı altında incelenmelidir. Toplumsal cinsiyet rolleri Vatandaş’a göre (2011), “Rol-toplumsal cinsiyet uyarlamalarında ana fikri bireyin er veya dişi oluşu teşkil etmektedir. Bu nedenle de her zaman iki cinsiyet rolü mevcut olmuştur: Erkek rolü, kadın rolü ya da eril rol ve dişil rol.” şeklinde tanımlanır. Birey henüz doğumundan itibaren sosyalizasyon sürecinde, toplum içerisinde onun cinsiyetine atfedilmiş rolleri

öğrenmeye ve ona göre davranmaya başlar. Örneğin bir kız çocuğa henüz doğmadan pembe renkli kıyafetler, oyuncak bebekler, evler, mutfak eşyaları alınırken bir erkek çocuğuna mavi renkli giysiler, oyuncak arabalar, doktor setleri, kamyonlar gibi şeyler alınır. Burada görmemiz gereken asıl nokta hem renklere hem de oyuncaklara cinsiyet atfedildiğidir. Aslında bir kız çocuğunun erkek çocuğundan farkı olmadan oyuncak arabalarla oynayabileceği, erkek çocuğununsa bebeklerle oynayabileceği açıktır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında henüz çocukluk döneminden kızların ev işlerine, bebeklere bakması, erkeklerinse arabalarla ilgilenmesi gerektiği öğretilmektedir. Dökmen (2009: 29), toplumsal cinsiyet rolünü, sosyalizasyon süreci içerisinde çocukların birçok şeyi onların kişilik özelliklerine uygun veya uygun olmayan şekilde ayırt etmeyi öğrendiklerini belirtir. Burada sosyal rol kuramını incelemekte fayda vardır. Araştırmamızı etrafında şekillendirmeyi tercih ettiğimiz bu kurama göre kadın ve erkeğin üstlendiği roller farklıdır. Kuramı ortaya atan Eagly (1987: 174), bu roller toplum tarafından belirlenmekte ve kadın ile erkeklere göre farklılıklar göstermektedir. “Sosyal rol teorisine göre erkek ve kadının farklı yeterlilik ve kişilik özellikleri olduğu için farklı rollere sahip olmaları gerekmektedir” (Ulus, 2022: 26).

Az önce bahsettiğimiz toplumsal cinsiyet rolleri bu kuramda önemli bir yer tutmaktadır. Bireyden toplum içerisinde cinsiyetlere göre belirlenmiş olan roller doğrultusunda davranışlar sergilemesi beklenir. Dökmen bu kuramı açıklarken, “Kadınlar ile erkekler arasındaki bütün davranışsal farklılıkların cinsiyet kalıp yargıları ve sosyal rollerle açıklanabileceğini ileri sürer” (Dökmen, 2009: 82) der. Araştırmamızın odak noktası olan toplumsal etmenler genel anlamda dörde ayrılır. Bunlar: din, dil, etnik köken ve cinsiyettir.

Toplumsal etmenlerden ilk olarak din etmenini inceleyeceğiz. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu alanda yapılmış çok az araştırma bulunmamasıyla birlikte Tezcan (1997: 104), ülkemizde mezhep ayrılıklarının eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olduğunu belirtmektedir. Nitekim öğrencilere daha önceleri zorunlu tutulan din eğitimi dersleri seçmeli olarak verilmiştir. Buradan yola çıkarak direkt din açısından büyük sorunlar yaşanmamaktadır.

Eğitimde din olgusu tüm dünya üzerinde etkisini göstermektedir. “Batı ülkelerinde

din eğitiminin okullarda üç şekilde yer aldığı görülmektedir. 1) Devlet okullarında din eğitiminin olmadığı ülkeler, 2) Mezhebe dayalı din eğitimi ve öğretimi sunan ülkeler, 3) Mezhebe dayalı olmayan din eğitimi ve öğretimi veren ülkeler” (Köylü, 2017: 239).

İkinci olarak dil etmenine yer vereceğiz. Dünya genelinde birçok farklı dil konuşulmakta ve birçok farklı dilde eğitim öğretim yapılmaktadır. Aynı ülke içerisinde de farklı diller ile eğitimler gerçekleştirilmektedir. Özellikle çok kültürlü toplumlarda yaygın olan dil ile eğitim diline hakim olamamaktan kaynaklanan pek çok sorun yaşanmaktadır.

Ülkemiz topraklarında birden fazla dil konuşulduğu bilinmektedir. Ethnologue (2022) yayınladığı verideki kılavuza göre Türkiye’de tam 56 dil konuşuluyor. Birkaçı aynı dil olmasına karşın yöreye göre farklılık gösterse de çokdilli olarak adlandırılan ülkelerden olduğumuzu söyleyebiliriz. Dünyaya gelen bireyin annesinden, babasından, çevresinden öğrendiği dil ile okulda karşılaştığı dilin farklı olması eğitim alırken sorun yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal etmenlerden bir diğer etmen etnik köken incelenecektir. Tıpkı dil ve din gibi etnik köken de tüm dünyada pek çok farklı uygulamalara neden olan önemli bir etkidir. Derisinin renginden tutun farklı etnik gruplara mensup olmak da bu konuda pek çok avantaj ve dezavantajı beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde de etnik köken farklılıkları vardır. Şüphesiz ki bu durum ülkemizin kültür mozaïği olmasının sonuçlarıdır. Herhangi bir din, dil, ırk ayrımı yapılmayan ülkemizde, eğitim alanında etnik köken açısından çok büyük sorunlar yaşanmamaktadır. Tezcan (1997: 106), diğer birçok ülkede yerli halk ve farklı azınlıkların arasında eğitim eşitsizliği yaşandığını söylemektedir.

Çalışmamızın da odağında olan cinsiyet, toplumsal etmen olarak incelenmektedir. Budurumun nedeni biyolojik cinsiyet haricinde toplumun cinsiyetlere atadığı rollerin kastedildiği açıktır. Dünya genelinde tarihin pek çok döneminde ve pek çok toplumda erkek egemenliğinin hakim olması sosyal ve kültürel hayata da yansımıştır. Çeşitli toplumlarda ve farklı zamanlarda kız çocukları ve kadınlar pek çok haklardan

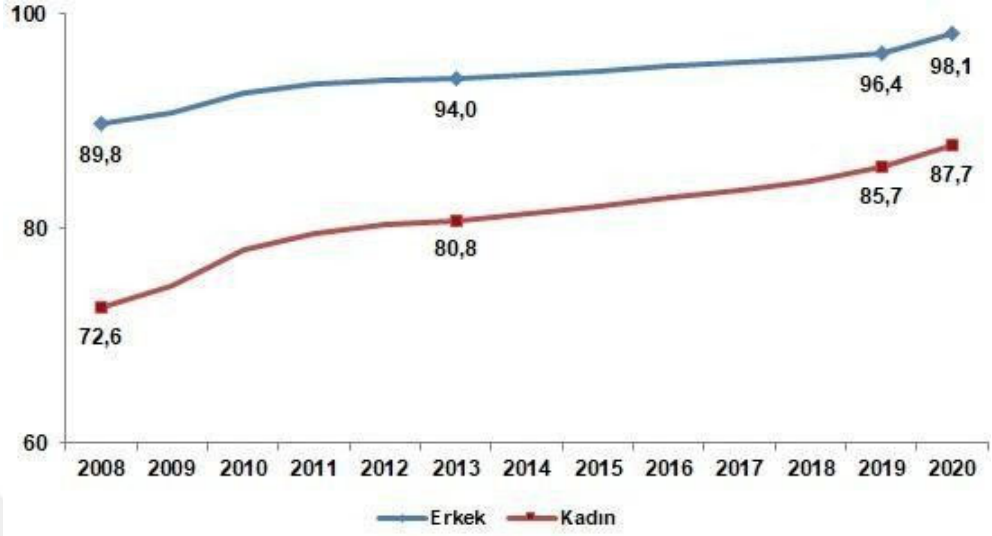
mahrum bırakılmıştır. Bunlardan bir tanesi de eğitim hakkıdır. Aynı durum ülkemizde de yaşanmış, uzun bir süre kız çocukları okutulmamıştır. Bu tür toplumlarda “Kadın rollerine ilişkin geleneksel normlar ve değerler kızları okuldan uzaklaştırmaktadır. Kızların çok erken yaşlarda evliliğe zorlandığı durumlarla karşılaşmaktadır” (Kızılgöl, 2012: 180).

Araştırmamızın çıkış noktası olan cinsiyet eşitsizliğinin doğurduğu sonuçlardan biri olarak erken yaşta evliliği görmekteyiz. Kadınlara yüklenen birçok rolün başında ‘evlilik’ kavramı bazılarının eğitim hayatının bitip, hayatının bambaşka yönlere gitmesine neden olur. Sosyal rol kuramı da bu düşünceyi destekleyen durumdadır. Eğitimi tamamlayıp sonrasında ekonomik özgürlüğünü eline alması gereken kız çocuklarının, çocuk yaşta evlenip, ekonomik anlamda evlendiği kişiye bağlı olması onu psikolojik olarak olumsuz yönde etkiler. “Nispeten az gelişmiş bölgelerde, ortalama eğitim düzeyleri daha düşüktür. Eğitim düzeyleri düşük olan birçok aile kız çocuklarının eğitiminin önemli olmadığını düşünmektedir” (Atlama ve Özsoy, 2009: 73).

Eğitim Reformu Girişiminin hazırladığı rapor ise kız çocuklarının eğitim hakkına erişiminin engellenmesinin yanı sıra eğitim sürecindeki başarı oranlarını da etkilediğini göz önüne sermektedir (Aktaşlı & İlhan, 2012: 11). Yalnızca kız çocukları değil erkek çocuklarının da eğitim hakkının ellerinden alındığı bilinmektedir. Kız çocuklarının aksine erkek çocukları evlilik için değil, çalıştırılmak için eğitim hayatlarına son verilmektedir. Son yıllarda hem ülkemizde hem de dünya genelinde bu engel büyük oranda ortadan kaldırılmış ancak izleri hala devam etmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2008-2020 yılları arasında ‘cinsiyete göre en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların oranı’ verilmiştir (TÜİK, 2022).

Tablo 2. 2 Cinsiyete Göre En Az Bir Eğitim Düzeyini Tamamlayanların Oranı

Kaynak:(TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2022)

Tablo 2’de görüldüğü üzere okuma yazma oranları sürekli olarak artış göstermiştir. Ancak bu artış sürecinde kadınların oranının erkeklerin önüne geçmesini bırakın eşitlenmiş olduğu herhangi tek bir dönem görülmemektedir. Yalnızca bu tabloya bakarak bile kadınların daha az eğitim aldığı ve eğitim hakkının elinden alındığını söyleyebiliriz.

Yine TÜİK’ in 2019 ve 2020 yılları “Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu” isimli tablosunda eğitim seviyesi değişse bile kadınların iş hayatında da erkeklerin gerisinde kaldığını görmekteyiz.

Tablo 2. 3 Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

İşgücüne katılım oranı						
Yıl	Toplam	Okuryazar olmayanlar	Lise altı eğitilmişler	Lise	Mesleki veya teknik lise	Yükseköğretim
2019						
Toplam-Total	53,0	18,2	48,3	54,2	65,1	79,3
Erkek-Male	72,0	32,1	68,1	71,3	80,8	85,8
Kadın-Female	34,4	15,4	28,0	34,1	42,2	71,5
2020						
Toplam-Total	49,3	14,7	44,0	49,5	61,6	75,0
Erkek-Male	68,2	26,4	63,4	66,4	77,9	83,3
Kadın-Female	30,9	12,4	24,1	29,9	37,0	65,6

Kaynak:(TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2022)

Tablodan hareketle eğitim seviyesinin artışıyla birlikte işgücüne katılım oranı artmaktadır. Ancak detaylı olarak incelendiğinde her iki yılın verileri de bize kadınların işgücünde erkeklerin neredeyse yarısı oranında yer aldığını görebiliriz.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için hem dünya genelinde hem de ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır. Gerçekleştirilme oranları tartışmaya açık olsa da bu çabaların ve çalışmaların önemli olduğu bir gerçektir. Öncelikle bu konuda dünyada genelindeki çalışmaları incelemekte fayda vardır.

1948 yılında Birleşmiş Milletler ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (UDHR)’ni kabul etmiştir. Söz konusu beyanname “İnsan Hakları Komisyonu” tarafından hazırlanmıştır. Bu beyanname tüm insanların eşit haklara sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (<https://www.ihd.org.tr>, 1999). Türkiye bu beyannameyi 1949 yılında kabul etmiştir (<https://www.istanbulbarosu.org.tr>, 2018).

BM tarafından 1967 yılında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi

(DEDAW) imzalanmıştır. Bu bildirme kendinden sonra imzalanacak olan birçok sözleşmenin öncülüğünü yapmıştır. Toplamda 11 maddeden oluşan bu bildirme kadın ve erkek eşitliğinin önemini ve gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Burada eşitlikten kastın haklar ve yasalar önündeki eşitlik olduğu açıkça belirtilmektedir. Buna ek olarak araştırmamızın da çıkış noktası olan eğitim hakkı ile ilgili olarak 9. maddesinde cinsiyet gözetmeksizin eşit koşullar sağlanarak eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (<https://www.cydd.org.tr/>, 2020).

1979 yılında ise BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'ni imzalamıştır. Neredeyse tüm dünyada imzalanmış ve kabul edilmiş olan bu sözleşme Türkiye'de 1985 yılında onaylanmıştır. Bu sözleşme toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemine dikkat çekmiştir (<https://www.cydd.org.tr/>,2020).

Bu sözleşmelerle birlikte insan hakları ve eşitliğin gerekliliği daha çok vurgulanmıştır. Türkiye özelinde eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılmış projeler azımsanamayacak derecededir.

İlk olarak 2003 yılının Haziran ayında 'Haydi Kızlar Okula!' adıyla UNİCEF ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı ortak olarak bir projeye imza atmıştır. Projenin amacı 2005 yılına kadar eğitimde kız-erkek öğrenci eşitliğini sağlamaktır. Bu proje sayesinde yüz binlerce kız çocuğu eğitim hayatına katılmıştır (UNİCEF, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin 10 Yıl: 'Haydi Kızlar Okula!' Kampanyası'nın Serüveni ve Öğrettikleri, 2012).

UNİCEF Türkiye Milli Komitesi'nin 2020 yılında yayınladığı 'Kız ve Erkek Çocuklar Arasında Eşitlik' isimli yazıda, Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin neredeyse tamamlandığı ancak bu konuya dair hedeflerinin bitmediği belirtilmektedir. Bu hedeflerden ikisi araştırmamızın konusuyla bağlantıdır. Bunlar;

- 'Eğitimin her seviyesinden kız ve erkek çocukların eğitime tam katılım sağlamalarının önündeki engelleri kaldırmak,
- Çocuk yaşta evliliği azaltmak ve halihazırda evlenmiş çocuklara destek vermek' (UNİCEF, 2020).

2005 yılında Aydın Doğan Vakfı'nın başlatmış olduğu 'Baba Beni Okula Gönder!' kampanyası da kız çocuklarının okula gönderilmeme nedenleri ve cinsiyet

eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Kampanya sürecinin başından bu yana binlerce kız çocuğu için yurtlar yapılmış, eğitim bursları verilmiştir ve bunlara ek olarak köylere okullar yapılmıştır (<http://www.bbog.org>, 2015).

‘Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP)’, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmiştir. 2014 yılında başlatılmış ve toplamda 24 ay süresince uygulanmış ve 2016 yılında sonlandırılmıştır. Projede tüm toplum içerisinde ‘cinsiyet eşitliği’nin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede eğitimin, cinsiyet gözetmeksizin herkese eşit şekilde verilmesi amaçlanmıştır. 10 ilde (Batman, Erzurum, İzmir, Karaman, Malatya, Mardin, Samsun, Sivas, Şanlıurfa ve Trabzon) toplamda 40 pilot okul seçilerek gerçekleştirilmiştir. Projede yalnızca öğrencilerle değil, öğretmenler ve velilerle de görüşmeler yapılmış ve ‘toplumsal cinsiyet eşitliğine’ duyarlılığın ve farkındalığın artırılması çalışmaları yapılmıştır (Demir vd., 2016).

Çocuğu doğuran, büyüten, eğiten ve hayata hazırlayan kadın yeterli eğitime sahip olmayınca çocuğuna da fazla bir şey verememiş, uzun vadede bunun etkileri de toplumun her kesimini yakından etkilemiştir. Oysa ülkemizde bir erkeği eğitirsen bir kişiyi eğitmiş olursun, bir kadını eğitirsen bir toplumu eğitmiş olursun şeklinde kalıplaşmış bir atasözümüz bulunmaktadır. Bu durum da kadının eğitiminin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1.Araştırmanın Problemi

Birey doğumundan ölümüne kadar bir öğrenme sürecinin içindedir, buna sosyalizasyon süreci denir. Öğrenme verilen eğitimle bireyin gelişimine katkı sağlar. Eğitim ailede başlayıp okullar ile devam eder. Türkiye’de zorunlu eğitim on iki yıl olarak belirlenmiştir. Eğitim temel bir haktır ve bu haktan yararlanamayan bireyler sosyal hayatlarında birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan en zorunu hiç şüphesiz daha önce hiç eğitim almamış ve okuma yazma bilmeyen kişiler yaşamaktadır. Temel hak sayılan eğitimi cinsiyetleri neden olarak gösterilip bu hakları elde edememiş bireylerin yaşadıkları bu sorunlar ortaya çıkarılmalıdır. Burada toplumsal cinsiyet rollerinin ne anlama geldiğini kısaca açıklamak gerekir. Saraç (2013: 27), toplumsal cinsiyet rollerini toplumun belirlediği ve bireyden beklediği bir takım davranış beklentisi olarak tanımlar. Bireyin içerisinde bulunduğu toplumun önceden belirlemiş olduğu rollerden beklentileri toplumsal cinsiyet rolleri olarak açıklayabiliriz.

“Toplum tarafından cinsiyetlerine atanmış olan rolleri yerine getirmek zorunda kalmış bireylerin eğitim hayatlarında yaşadıkları zorluklar nelerdir?” sorusuna yanıt aranacaktır.

3.1.1.Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu eğitim alanında yaşanan fırsat eşitsizliklerine yöneliktir. Bu fırsat eşitsizlikleri birçok etmen dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Araştırma bu etmenlerden biri olan toplumsal etmenleri odağına almaktadır. Toplumsal etmenler içerisinde bazı kavramları bulundurmaktadır. Bunlar; cinsiyet, din, dil, etnik köken

vb. gibi sosyalizasyon sürecinde bize öğretilmiş veya doğuştan var olan ve değiştirilmesi sonucunda zor durumlarda bırakan kavramlardır. Araştırmada konu, 'Eğitimde Fırsat Eşitliğinde Bir Toplumsal Etmen: Cinsiyet' olarak ele alınmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki engellerden biri olan toplumsal etmenler özelinde cinsiyet ayrımcılığını inceleyip, analiz edip ve yorumlayıp çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda görüşme soruları hazırlanarak eğitim almamış veya eğitim hayatını yarıda bırakmak zorunda kalan bireylerle görüşme yapılmıştır.

Okullaşma oranı gün geçtikçe artan ülkemizde ne yazık ki okuryazar olmayan nüfus hala sıfırlanabilmiş değildir. Aynı zamanda okuryazar olduğu halde zorunlu olan on iki yıllık eğitimini de yarıda bırakan nüfus hiçte azımsanmayacak derece fazladır. Bu iki nüfusa bakıldığında kadın ve erkek bireyler arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Araştırma bu durumun gözler önüne serilmesi ve buna çözüm önerileri getirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Literatüre bakıldığında 'Eğitimde Fırsat Eşitliği' başlığı altında birçok araştırma bulunmakta ancak yetersiz kalmaktadır. Araştırmamız hem 'Eğitimde Fırsat Eşitliği' açısından hem de bu eşitliğin olumsuz etkilenmesinde en önemli sayılabilecek toplumsal etmenlerden biri olan 'Cinsiyet' üzerine yapılması dolayısıyla literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yöntem olarak öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında ise nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniğini kullanılmıştır. Amaç birincil veri kaynağından bilgi toplamaktır. Nitel araştırma yöntemleriyle elde edilen veriler, nitel yöntem olan betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Kümbetoğlu'nun da dediği gibi betimsel analiz yapılırken verilen özgün hallerine sadık kalınmış ve doğrudan alıntılar yapılmıştır (Kümbetoğlu, 2019: 154). Sonrasında bu bulgular arasında yer yer karşılaştırmalar yapılmış ve bunun üzerine yorumlamalar getirilmiştir.

3.2.1.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızın evrenini Adana ili ve örneklemini bu ile bağlı köy-mahalleler oluşturmaktadır. Adana ilinin seçilmesindeki temel neden büyükşehir statüsünde olmasıdır. Ayrıca şehir merkezinde yaşayan bireylerin yine o şehrin köylerinde bulunan bireylerle eğitim hakkına erişiminin karşılaştırılması açısından önem arz etmektedir. Adana ili nüfus bakımından yoğun olması ve araştırmacının ikamet ettiği il olması dolayısıyla daha fazla katılımcıya ulaşma konusunda kolaylık sağlamıştır. Bu doğrultuda katılımcılara, merkez ve köylerde yaşayan 13 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplamda 20 katılımcı olacak şekilde kartopu örnekleme tekniğiyle ulaşılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın temel problemini bu çerçevede; Adana ilinde yaşamlarını sürdüren bireylerin eğitimde yaşadıkları fırsat eşitsizlikleri oluşturmaktadır.

3.2.2.Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Bu araştırmada nitel olarak veri toplama amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme öncesinde toplamda ondört (14) soru hazırlanmış, görüşmenin gidişatına göre sorular eklenmiştir. Sorular yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ışığında hazırlanmıştır. Bu görüşme tekniğinde araştırmacı sorulacak soruları önceden hazırlar ancak görüşme sırasında bazı esneklikler sağlayabilir, soruların yerleri değişebilir, soru eklenebilir veya çıkarılabilir. Sorular açık uçlu olacak ve katılımcının kendisini rahatça ifade edebileceği esneklikler sağlanacak şekilde bazı sorular çıkarılarak veya eklenerek sorulmuştur.

Görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılmış ve sonrasında bu kayıtlar betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Veri analizinin deşifre sürecinde verilerin özgün biçimlerine sadık kalarak ve hiçbir değişiklik yapmadan aktarılmıştır. Elde edilen veriler sorular oluşturulurken belirlenmiş olan tema çerçevesinde kategoriler oluşturulmuştur.

Katılımcıların gizlilikleri göz önünde bulundurulduğundan verdikleri cevaplardan alıntılar yapılırken, isimleri ve soy isimlerinin baş harfleri ve cinsiyetlerinin, kadın(k), erkek(e), baş harfi kodlanmıştır. Örneğin, Semire Çetin isimli ve kadın bir katılımcı S.Ç.K. şeklinde görülecektir. Cevaplar kısmında birebir alıntı yapılmış ve

bu alıntılar içe doğru ve eğik şekilde yazılmıştır.

3.3.Araştırmanın Bulguları ve Yorumlama

‘Eğitim’ temasının altında toplamda altı(6) kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler için belirlenen soru ve sorulara verilen cevaplarla kodlamalar hazırlanmıştır. İlk kategoride “Eğitimi başlatmama ya da sonlandırma nedenleri”, ikinci kategoride ise “Eğitim hayatına devam etme düşüncesi” sorgulandı. Tablo 1’de bu kategorilerdeki kodlamalar örnek olarak gösterilmiştir.

Tablo 2. 4 Kategori ve Kodlama Örneği

Kategoriler	Kodlar
Eğitim hayatının başlatmama / sonlandırma	“Kendi isteğim” “Ekonomik nedenler” “Cinsiyet” “Hem ekonomik nedenler hem de cinsiyet”
Eğitim hayatına devam etme düşüncesi	“Devam edeceğim” “Kendime güvenemiyorum” “Önceden istemedim şimdi artık fırsatım yok/geç kaldım” “Önceden istedim ama fırsatım olmadı” “Çocuklarımla ilgilendiğim için devam edemem” “Yaşım geçti artık”

Üçüncü kategori “Meslek seçimi” olarak belirlenmiş olup, bu kategori altında bireyin eğitimini tamamlaması durumunda hangi mesleği seçmek isteyeceği ve nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Dördüncü olarak ise bireylerin eğitim almadıkları veya eğitim hayatlarını sonlandırdıkları süreçte neler yaşadıklarını öğrenmeye yönelik olan “Eğitimin yokluğunda yaşananlar” kategorisi yer almaktadır. Bir diğer kategori olarak “Yakın çevrenin(kardeşler ve çocuklar) eğitim seviyeleri” sorgulanmış ve eğitimlerini yarıda bırakmışlarsa bunun da nedenleri anlaşılacak istenmiştir. Son olarak altıncı kategoride araştırmamızın da konusu olan “Eğitimde Fırsat Eşitliğine

Dair Düşünce ve Öneriler” nelerdir sorularına cevap aranmış ve eğitimin gerekliliğine bunun kolaylaştırılmasına yönelik cevaplar alınmıştır.

Öncelikle katılımcıların demografik verilerinin incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2. 5 Demografik Tablo

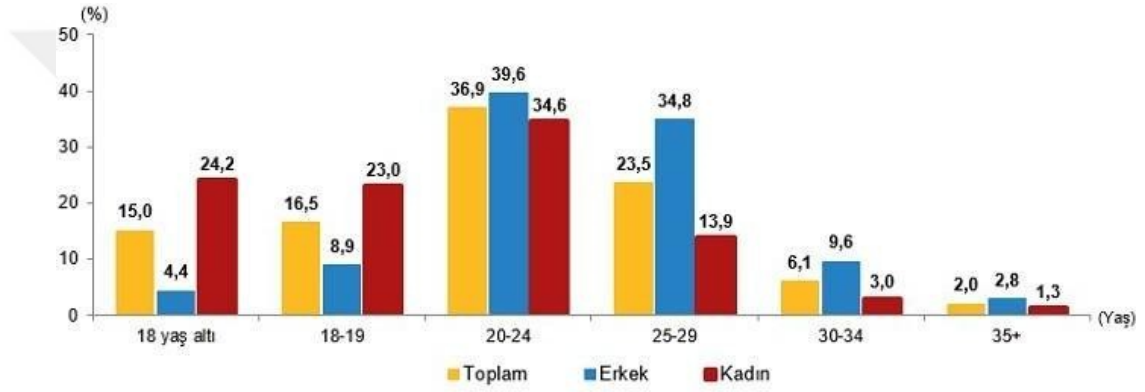
Sıra	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Gelir Durumu	Eğitim Durumu	Evlilik Yaşı	Çalışmaya Başlama Yaşı
1	Kadın	39	Temizlik görevlisi	Çalışma saatine göre	İlkokul mezunu	20	13
2	Kadın	35	Temizlik görevlisi	Çalışma saatine göre	4. sınıf terk	20	11
3	Kadın	37	Ev hanımı	Geliri yok	Okuryazar	20	-
4	Kadın	34	Çaycı-yemekçi	Asgari ücretin dörtte biri	İlkokul mezunu	24	12
5	Erkek	49	Kaynakçı	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	25	13
6	Kadın	38	Ev hanımı	Geliri yok	İlkokul mezunu	24	17
7	Kadın	39	Ev hanımı	Geliri yok	Ortaokul mezunu	23	12
8	Kadın	39	Ev hanımı	Geliri yok	İlkokul mezunu	21	14
9	Kadın	35	Ev hanımı	Geliri yok	Okuryazar değil	18	-
10	Kadın	35	Ev hanımı	Geliri yok	3. sınıf terk	19	-
11	Kadın	40	Ev hanımı	Geliri yok	3. sınıf terk	26	13
12	Kadın	67	Ev hanımı	Geliri yok	İlkokul mezunu	19	-

13	Kadın	34	Temizlik personeli	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	23	-
14	Kadın	37	Fabrika işçisi	Asgari ücret	İlkokul mezunu	22	18
15	Erkek	72	Eski tarla işçisi	65 yaş üzerine verilen yaşlılık maaşı	Okuryazardeğil	17	14
16	Erkek	69	Emekli	Emeklimalımaaşı	İlkokul mezunu(akşam okulu)	30	7
17	Erkek	47	Serbest meslek	Asgari ücret	İlkokul mezunu(halk eğitim)	22	12
18	Erkek	23	Fabrika işçisi	Asgari ücret	Ortaokul mezunu	-	14
19	Erkek	51	İşçi	Asgari ücret	İlkokul mezunu	24	14
20	Erkek	52	Marangoz	Asgari ücret	İlkokul mezunu	23	8

Katılımcılardan toplamda beş kişinin daha önce hiç çalışmamış olması ve bu katılımcıların tamamının kadın olduğu görülmüştür. Erkeklerde çalışmaya başlama yaşının yedi, kadınlarda ise on bir yaş olması dikkat çekicidir. Eğitim hayatına son verilmiş olan ‘çocukların’ okulda olmaları gerekirken bunun yerine tarlalarda, fabrikalarda marangozlarda çırak adı altında emeklerinin sömürüldüğü açıkça görülmektedir. Daha önce hiçbir eğitim kurumlarına gitmemiş olan kadın katılımcıların daha önce hiç çalışmadığı ancak erkek katılımcının ise on dört yaşında çalışmaya başlamış olması erkeklerin çalıştırılmak üzere eğitim hakkından mahrum bırakıldığı kadınlarda ise bazı katılımcıların evlilik yapana kadar ailelerinin yanından ‘uzaklaştırılmadığı’, çalışmasına izin verilmediği görülmüştür.

Katılımcıların evlenme yaşlarına bakıldığında kadınların erkeklere oranla daha erken evlendiği görülmüştür. Bu durum az önce söylediğimiz gibi kadınların eğitim hayatlarının evlendirme düşüncesiyle sonlandırıldığı sonucuna götürür. Ek olarak burada TÜİK’ in yaptığı bir araştırma sonucunda elde ettiği verilere yer vermek gerekir. Burada evlenme yaşının açıkça görüldüğü ve cinsiyet olarak karşılaştırma yapabileceğimiz bir istatistik önümüze çıkmaktadır.

Tablo 2. 6 Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı

Kaynak:(TÜİK, 2022)

Tablodan yola çıkarak çalışmamızda da belirttiğimiz gibi kadınların evlenme yaşının erkeklerinkinden daha düşük olduğunu açıkça görebiliriz.

3.3.1.Kategori 1. Eğitimi Başlatmama/ Sonlandırma Nedeni

Katılımcıların eğitim hayatlarını neden sonlandırdıkları veya neden başlatmadıkları araştırmanın odağında bulunmaktadır. Burada “Neden eğitim almadınız/Eğitim hayatınızı neden sonlandırdınız?” sorusuna verilen yanıtlar dikkat çekicidir. Verilen cevapların yoğunlukla ‘ekonomi’ temelli olduğu görülse de ‘cinsiyetleri’ nedeniyle eğitime devam edemeyenler göz ardı edilemeyecek durumdadır. “Kadın rollerine ilişkin geleneksel normlar ve değerler kızları okuldan uzaklaştırmaktadır” (Kızılgöl, 2012). Katılımcıların bir kısmı ‘kendi istekleriyle’ eğitim hayatlarına devam etmediklerini söylese bile sonrasında pişman olduklarını belirtmişlerdir. Cinsiyetleri sebep gösterilen kadın katılımcılarda çevreye güvenmeme sebep gösterilmektedir.

G.C.K. : “Annem bırakmadı. Kızın, köyde de okul yoktu, o yüzden, bayan

olduğumuz için okula göndermediler, güven olmadığı için.”

F.A.K. : “...Anneden babamdan önce, ailemden önce, amcamla yengem. ‘kızın okuması ayıp, okula gitmesi ayıp.’ Gibisinden konuşmaları yaptılar...”

Katılımcılardan ikisi ailevi sorunlar yaşadığı için gitmediğini belirtse de derine inildiğinde bunun da ‘cinsiyet’ temelli olduğu açıkça görülmektedir.

S.D.K. : “Annemle babam ayrıldığı için, bende kardeşlerime bakmak için okuldan çıktım.”

S.Z.K. : “Biz dokuz kardeşтик o zamanlar babam yeni vefat etmişti. Dört kızı hiç göndermedi...”

Kadın katılımcıların ekonomik nedenler yüzünden gitmemeleri birazdan erkek katılımcılarda görüleceğinin aksine yalnızca çalışmaları için değil hem evde kalıp dışarı çıkmamaları veya kardeşlerine bakmaları için hem de cinsiyete dayandırıldığı görülmektedir. Yukarıda da verilen ‘kardeşlerime bakmak için’ cevabından yola çıkarak kadınların cinsiyetlerine atanmış olan ‘annelik rolü’ onların eğitim almalarına engel olmaktadır.

A.K.K. : “Benim babamın hayvanları vardı... Hayvanlara baktırmak için, onlar okutmadı. Bizde kızlar okutulmuyor.”

E.S.K. : “Maddi durum yüzünden gitmedim. Annemle babam çalışırdı. Üç tane kardeşim vardı, büyük olarak ben ilgilenirdim. Evin işiyle, kardeşlerime bakardım...”

Bir çocuğun başka konularda fikri dahi sorulmazken eğitim gibi tüm hayatını etkileyecek bir konuda ‘kendi isteğiyle’ okulu bırakmasına müsaade etmenin ne denli doğru olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Erkek katılımcıların üçü ‘kendi isteğiyle’ okulu bırakırken, diğer üçünün eğitim hayatı ‘ekonomik nedenler’ yüzünden sonlanmıştı. Bir erkek katılımcı ise ‘cinsiyeti’ neden gösterilerek eğitim hayatına başlayamamıştır.

H.E.E. : “...elektronığe, televizyona aşırı ilgim vardı, o zaman teknolojinin en üst noktası oydu. Okula kaydım vardı ama ben istemedim. Babam bana güvenirdi, kararına karışmadı.”

K.T.E. : “Hayat şartları, imkanlar yani nasıl söyleyeyim, maddi imkansızlık. Çalışmak için bıraktım.”

E.S.E. : “... Benden gerisi hep liseyi bitirdi beni okutmadılar, çocuklara göz kulak olayım, başlarında erkek olsun diye.”

Alınan cevaplardan yola çıkarak cinsiyet haricinde düşünüldüğünde henüz ilkokul çağındaki bireyler ‘eğitim hayatını başlatmama/ sonlandırma’ eylemi dolayısıyla kendilerine atanmış olan rolleri yerine getirmek durumunda kalmışlardır. Ekonomik nedenlerle eğitimine son veren katılımcıların çok küçük yaşta çalışmaya başladığı demografik tabloda görülmektedir. Burada yalnızca eğitim hakkından yoksun bırakılmış bireyler değil aynı zamanda emeği sömürülen ‘çocukların’ varlığını görmekteyiz. Çalışmaya başlama durumu çocuklar için “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte”, 14’ünü doldurmuş ve ‘ilköğretim’ kurumundan mezun olma şartlarıyla belirlenmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2004). Yönetmelik incelenmek üzere ek olarak çalışmanın sonunda verilecektir.

Burada Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da 42. Maddesinde yerini alan eğitim hakkından bahsetmekte fayda vardır. Anayasada açıkça “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” (1982: 14) denmiştir. 1982 yılında yayınlanmış olan bu kanun ışığında herkesin eğitim hakkından yararlanması gerekirken, aldığımız cevaplar ışığında görmekteyiz ki çeşitli nedenlerle yararlanamamış kimseler vardır.

3.3.2.Kategori 2. Eğitim Hayatına Devam Etme Düşüncesi

Katılımcıların eğitim hayatlarının sonlanma/başlatılmama nedenlerini öğrendikten sonra sırada yeniden eğitim alma isteklerini öğreneceğimiz “Eğitim hayatına devam etme düşüncesi” ile ilgili sorumuza verilen yanıtlar vardır. Burada katılımcılara “Eğitim hayatınızı açık öğretim kurumlarında tamamlamayı düşündünüz mü?” sorusu sorulmuş ardından gerçekleştirilme ve gerçekleştirilmeme durumlarına göre sondaj soru yöneltmiştir. Gerçekleştirildiyse veya gerçekleştirilmediyse buna dair nedenler sorgulanmıştır. Ayrıca “Açık öğretim kurumlarının varlığı ve orada alınan eğitimler, eğitim alanındaki açığı kapatma, bu eksikliği gidermede bir fırsat mıdır?” sorusu da eklenmiştir.

Öncelikle katılımcıların büyük çoğunluğu önceden istemiş olduğunu şu anda ise

aslında istediklerini ancak fırsatları olmadığını, geç kaldıklarını, yapamayacağını düşündüğünü veya çocuklarıyla ilgilenmeyi ön planda tuttukları için bu isteklerini gerçekleştiremeyeceklerini belirtmişlerdir.

E.Y.K. : “Açık öğretimden tamamlamayı düşündüm de yani nasıl olacak? Artık yaş ilerledikçe insanın... 37 yaşındayım da yine de çocuklar insanı yıpratıyor.”

R.A.K. : “... Kızla uğraşıyorum. Eski şeyim yok artık. Öğrenir miyim öğrenemez miyim bilmiyorum ki.”

F.A.K. : “Düşündüm bekarken ama adım atamadım... Bundan sonra kendim için değil ama çocuklarım için onların eğitimini hiçbir şekilde aksatmamayı düşünüyorum. Ben yeteri kadar bilgiye sahibim diye düşünüyorum yani kendime yetecek kadar ya da ne bileyim kendimi çevrede ifade edebilecek kadar...”

Katılımcılardan yalnızca biri eşinin desteklediğini ancak çocuklarına destek olmak için istemediğini ek olarak belirtmiştir. İki katılımcı ise eşlerinin desteklemediklerini ve kendilerine güvenemediklerini söylemiştir.

S.D.K. : “...Şimdi istersen seni şimdi götürüp okula yazdırayım diyor... hani belki dördü bitirdiğim için ilkokul diploması alabilirim, ondan sonra ortaokulu bitirmem gerekiyor, ondan sonra liseye gitmem gerekiyor. Bende diyorum ki hani tüm bunlara ayıracağım zamanda çocuklarımın üzerine düşmek istiyorum. Yoksa eşim çok istiyor bu konuda.”

E.S.K. : “... Kendimi biliyorum, güvenemiyorum. (Sondaj soru olarak, ‘eşiniz sizi destekliyor mu?’ sorusu sorulmuştur.) Bir ara lafı geçti eşime söyledim, ne yapacaksın sen çocuklarıyla ilgilen dedi. Geçti artık bizden, eşim desteklese, benim de kendime cesaretim olsa adım atardım, devam ederdim...”

Y.A.K. : “Dediğim gibi düşündüm ama nasıl olacağını bilemedim, kimse yardımcı olmadı. Ama bu yaştan sonra olur mu bilmiyorum. Şimdi de eşim ‘yapamazsın, edemezsin’ diyor. Onun destek olması gerekiyor aslında.”

Katılımcılardan yalnızca biri açık öğretim kurumlarında eğitimine devam etmek için adım atmış ancak sınavlara girmek için fırsat bulamadığını bundan dolayı bu hedefini gerçekleştiremediğini belirtmiştir. Bu katılımcı ve bir kişi daha eğitimini devam ettireceğini belirtmiştir. Ancak bu katılımcıların ikisinin de erkek olması. Eğitime devamlılıkta herhangi bir destek beklemeden ve kimseye sormadan, kendi

kararlarını verdiklerini ve uygulamaya geçirecekleri gözler önündedir. Kadın katılımcıların eğitime devam etme düşüncelerinin önünde geçmişlerinde olduğu gibi şimdi de onlara yüklenen sorumluluklarının bir engel olduğu görülmüştür. Kadınları eşlerinden destek görme ihtimalleri sonrasında bu adımı düşünecekleri ancak erkeklerin buna herhangi bir ihtiyaç duymadıkları verilen cevaplardan anlaşılmıştır.

Ö.T.E. : “Düşündüm hatta yazıldım da. Ama sınavlarına gitmedim... Bugünlerde gidip yazılacağım, yeni döneme...”

H.E.E. : “... Bunu emekli olduktan sonra yapmayı mantıklı buluyorum, o zaman başardığımı hissedeceğim...”

Ayrıca iki katılımcı ilkokul eğitimlerini ‘akşam okulu’ ve ‘halk eğitim merkezi’ sayesinde tamamladıklarını belirtmişlerdir. Akşam okulunu bitirdiğini söyleyen katılımcı görüşme sırasında belgelerini göstermiştir. Bu katılımcıların erkek olmalarının yanında bir amaç için belge aldıkları göze çarpmaktadır.

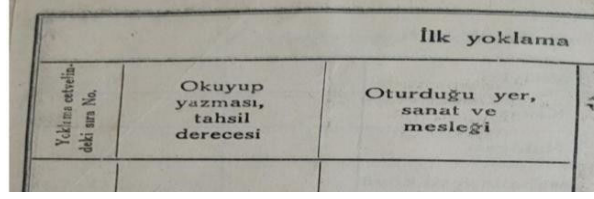
K.Ç.E. : “Akşam okulunu bitirdim o zamanlar ehliyet, iş için illa ki lazım oluyordu. Sonrasında devamını getirmek için öyle bir fırsat geçmedi elimize. Çünkü çalışmayla geçti hayatımız...”

Görsel 3.1 Katılımcının Dışarıdan Beş Sınıflı İlkokulu Bitirme Diploması

The image shows two documents related to a diploma. The left document is the diploma itself, titled "DIŞARDAN BEŞ SINIFLI İLKOKULU BİTİRME DİPLOMASI". It includes a photo of the recipient, a diploma number (132), and a date (28.10.1982). The recipient's name is redacted. The diploma is signed by the Ministry of National Education (Millî Eğitim Müdürü) and the District Education Office (İlçe Eğitim Müdürü). The right document is a form with personal details, including name, address, and birth information. It also includes a stamp from the Ministry of National Education and a handwritten number (25791).

Aynı zamanda belgelerini ararken eski ‘kimlik defterini’ de hala sakladığını belirtmiş ve bu kimlik cüzdanı incelenirken içerisinde kişinin tahsil derecesini belirten bir bölüm olduğu görülmüştür.

Görsel 3. 2 Katılımcının Eski Nüfus Defterinden Bir Bölüm

İlk yoklama		
Yakınsa ehliyetli ana No.	Okuyup yazması, tahsil derecesi	Oturduğu yer, sanat ve mesleği

K.T.E.: “Diploma aldım ama sonradan aldım, halk eğitimden. 1. Kademeyi 2006’da falan aldım, 2. Kademeyi 2010’da aldım... Ehliyet almak için aslında ben bu belgeyi aldım. Çünkü bir mesleğimiz olmadığı için ihtiyaç duymadık.”

Katılımcıların tamamı açık öğretim kurumlarının bir fırsat olduğunu ve bu açığı kapatmada önemli bir yeri olduğunu söylemektedir. Ek olarak bir katılımcı fırsat olarak gördüğünü ancak uzaktan eğitimi sistemini öğrenci açısından çokta yararlı bulmadığını belli etmiştir.

A.B.E.: “...Açık öğretimde bence sosyal bir ortam olmuyor, ekrandan ne kadar öğrenebilirsin?”

Katılımcının sözleri derinlemesine düşünüldüğünde sosyal ortam eksikliği, yalnızca sınavların yüz yüze olması, eğitim sırasında öğrencinin dikkatini dağıtabilecek etkenlerin bulunma olasılığı uzaktan eğitimin olumsuz yönleri olarak kendini belli ettiği görülmüştür.

3.3.3.Kategori 3. Meslek Seçimi

Bu kategoride katılımcılardan eğitim almış olmaları neticesinde hangi mesleği seçmek isteyeceklerini öğrenmek için “Eğitiminize devam etseydiniz/ eğitim almış olsaydınız hangi mesleği seçmek isterdiniz?” sorusu yöneltilmiş ve sonrasında sondaj soru olarak nedeni sorulmuştur. Sorunun sorulmasının ardından katılımcıların istisnasız hepsinin yüzünde bir gülümseme oluştuğunu eklemekten geçmemek gerekir. Katılımcıların çoğunluğu eğitimin ne denli önemli olduğunu farkında olduğunu belirterek ‘öğretmenlik’ mesleğini seçebileceklerini belirtmişlerdir. Parlaktuna (2010: 1229), kadına verilen rollerde, onların hangi meslekleri seçeceklerinin önemli bir rol oynadığını söyler.

G.C.K. : “Öğretmen. Çünkü çok seviyorum öğretmenleri. Eğitimini çok

beğeniyorum. Benim öğretiliminde vardı, çok güzeldi anlatımı neyin çok hoşuma giderdi derdim, 'ilerde ben okursam hep öğretmen olacağım.' Ama olmadı."

K.Ç.E. : "Valla öğretmenliği isterdim. Öğrenmediğim için. Öğretmeyi isterdim."

Kadın katılımcılardan üçü 'avukatlık' mesleğini seçebileceklerini belirtmiş ve dikkat çeken nedenlerle açıklama yapmışlardır.

S.D.K. : "...babamın bir arkadaşı vardı... babama yalvardı her şeyi ben alırım yeter ki yani maddi manevi her şeyini ben karşılarım yeter ki okut, 'ben avukat olmasını çok istiyorum' demişti. Hani bilmiyorum ondan çok etkilenmişim. O yüzden hep içimde bir avukatlık isteği vardı. İsterdim avukat olmayı. Eşim de senden kaçmaz diyor."

H.A.K. : "...yani avukat falan olmayı çok düşünüyordum yani istiyordum. Kadınların hakkını savunmak için en çok."

Katılımcılardan ikisi veteriner olmak istediğini belirtmiştir. İki katılımcının da farklı nedenleri ve sonrası için farklı hikayeleri vardır.

A.K.K. : "... Veteriner olmayı daha çok isterdim çünkü hayvanları seviyorum ve besliyorum. Veteriner olmayı isterdim."

H.E.E. : "Veteriner olurdu... O zamanki samimi olduğum arkadaşımın bunu konuşmuştu. O okudu, devam etti, şu an veteriner oldu, profesör oldu. O zamanın şartlarında ben de okuyabilirdim."

Diğer katılımcılar 'doktor, polis/asker, ziraat, elektrik, hemşire' cevaplarını vermişlerdir. İki katılımcı ise bunu hiç düşünmediğini belirtmiştir.

3.3.4.Kategori 4. Eğitimin Yokluğunda Yaşananlar

'Eğitimin yokluğunda yaşananlar' olarak belirlenen kategorinin altında bireylerin eğitim hayatlarıyla ilgili hikayeleri sonlandıktan sonra hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu, eğitim almamış olmanın hayatlarına ne gibi etkileri olduğu ve eğitim almamış olmanın onlarda pişmanlık duygusunu uyandırıp uyandırmadığı sorulmuştur.

İlk olarak incelenecek olan 'Eğitim hayatınızı sonlandırma/başlatmama sonrasında hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?' sorusuna verilmiş olan yanıtlardır. Bu soruya

katılımcılar tarafından ‘çalıştım, evdeydim sonrasında evlendim, evdeydim sonrasında çalıştım ve çalıştım sonrasında evlendim’ cevapları verilmiştir. Bazı katılımcılar direkt olarak çalışmaya başladığını belirtmiştir. Erkek katılımcıların tamamının çalışmaya başlamış olması dikkat çekmektedir.

H.A.K. : “Çalışmaya başladım okul bittikten sonra. Ailem tarlada çalışıyordu o zamanlar...”

A.B.E. : “Çalıştım hep, mesleği öğrendim. Babamdan dükkanın sorumluluğunu aldım.”

K.Ç.E. : “Çalıştım. Yaşıtlarım okula giderken ben çıraklık yapıyordum.”

Bazı katılımcılar eğitimin sonlanması sonrası bir süre çalışmadan veya evlenmeden beklediklerini sonrasında yalnızca evlenmek için ev dışına çıktıklarını belirtmiştir. Bu katılımcıların yalnızca kadın olması dikkat çekicidir.

Y.A.K. : “Evdeydim ne yapayım. Babam çok tutucuydu. İşe de göndermedi, dedim çalışayım en azından ona da izin vermedi, hep evdeydim. Ablam evliydi onun çocuklarını büyüttüm. Yeğenlerime baktım. Sonra evlendim.”

N.U.K. : “Yine ev hanımıydım, hiçbir şey yapmadım.”

S.Z.K. : “Evdeydim, anneme yardım ettim. Sonra küçük yaşta evlendim.”

Katılımcılardan bazıları bir süre evde kaldıklarını sonrasında ise çalışmak için evden çıktıklarını belirtmişlerdir.

E.S.E. : “Evdeydim kardeşlerimin başında durdum. Sonra çalıştım yazın.”

F.A.K. : “Okulu bıraktıktan sonra özgüvenim bitti. Yani resmen evin içine kapattılar, tek başına bir yere gidemezsin, cam açılmayacak, perde oynamayacak... Ondan sonra iki, üç yıl sonra çalışmaya başladım.”

Bazı katılımcılar ise okuldan sonra çalışmaya başlayıp sonrasında evlendiklerini belirtmişlerdir.

S.B.K. : “Çalıştım hep. Sonrasında evlendim. Ama hayatım hep çalışmakla geçti, fabrikalarda.”

A.K.K. : “Pek bir değişiklik olmadı. Tarladan, hayvandan başka hiçbir şey yapmadım. Sonra fabrikalara girmeye başladım, orada çalıştım. Taki evlenene

kadar.”

Bu kategorideki bir sonraki soru ise katılımcıların ne gibi zorluklar yaşadığını öğrenmeye yönelik sorulan “Eğitim almamış olmanızın hayatınıza ne gibi etkileri vardır?” sorusudur. Katılımcılardan biri haricinde tamamı olumsuz etkilendiklerini belirtmiştir. Bu katılımcının iş hayatına erken atılmış olmayı ve mesleği erken yaşta öğrenmiş olmayı kastettiği bilinmektedir.

M.C.E. : “Mesleğim oldu, güzel oldu...”

Genel anlamda katılımcılar olumsuz etkilendikleri etmen olarak ‘çocuklarına yardım edemiyor olmayı’ göstermişlerdir. Pişman olup olmadıklarını öğrendiğimiz bir sonraki soruya verilen cevaplarda da bu etmenden çokça bahsetmişlerdir.

S.D.K. : “Olumsuz etkileri çok fazla. Çok isterdim okumayı. Çocuklarım okumaya devam ettiğinde nasıl yardımcı olacağım?”

R.A.K. : “... Kızım bana soruyor bazen ben bilmiyorum, babasına gidiyor o bilemedi mi görümceme gidiyor.”

Bazı katılımcılar ekonomik özgürlüklerinin olmamasının hayatlarında büyük etkileri olduğundan bahsetmiştir.

E.S.K.: “Keşke şu anki zamanım olsaydı, ailemin durumu olsaydı okusaydım.

Ayaklarımın üzerinde duramıyorum...”

Katılımcıların çoğunluğu sosyal hayatta birçok sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. Arkadaş çevresi edinememiş olmak, gidilen resmi kurumlarda sorunlar yaşamayı örnek olarak göstermişlerdir. Okuma yazması olmayan iki katılımcı sürekli olarak başkalarından yardım aldıklarını ve bu durumun kendilerini kötü hissettirdiğini belirtmişlerdir.

E.S.E. : “Bir telefon edecek oluyorum, ona buna söylüyorum arattırıyorum. Ya da biri arıyor bakın bakalım kim aradı acaba diyorum. Sen gel bana sor bakayım. Telefon geliyor, kavuşamıyorum bazen acaba kimdi diyorum. R. 'ye (kız torunu) diyorum ki bak bakayım kimmiş diyorum. Ya kızın aramış ya oğlun aramış diyor ya da bir komşu aramış. Çok zorluk çekiyorum inan...”

S.Z.K. : “Çok zorluk yaşadım. En önemli olan şey çocuklarıma yardımcı olamadım. Okuma tarafında, şeyinden. Mesela hastane olsun gidemiyorum,

okuma yazma olmadığı için...”

S.B.K. : “Bir yere gidiyoruz, devlet kapısına mesela zorluk çekiyoruz. Keşke diyorum okusaydım, böyle olmazdı diyorum.”

K.Ç.E. : “Sosyal hayatımda geri kaldım. Birçok şeyden geri kaldım. Okuma yazmayı kendi çabamla öğrendim, kendi kendime. Kendimi geliştirdim yani. Okulun içini bile çocuklarımı okula yazdırmaya götürdüğümde ya da veli toplantısında gördüm.”

Son olarak diğer katılımcıların yanıtlarından bağımsız olarak verilmiş olan bir yanıt ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

G.C.K. : Çok şeylerle karşılaştım. Keşke şimdi buraya gelince (çalıştığı okulu kastederek) daha iyi anladım, keşke okusaymışım. Daha çok baskı yapsaymışım daha çok isteseymişim de okusaymışım. Her yönden olumsuzlukla şöyle diyeyim, bir arkadaşla oturup konuşuyordun, arkadaşlar başka türlü çekişiyordu, ne olduğunu bilmiyorsun, buradaki gibi anlatım yoktu. Onu arkadaş olarak anlıyordun, bilmediğin için sonra büyüklerden duyunca anladım. Ama...(Gözleri dolduğu için ve katılımcıyı zorlamamak adına ara veriliyor.) Zor, okumamak gerçekten çok zor”

Katılımcı burada verdiği cevabın geri planını kendisini daha rahat hissedeceğini düşündüğü için ses kaydı kapandıktan sonra vermiştir. Eğitim almadığı süreçte başından geçmiş olan taciz olayından bahsetmiş olup, çocukların okullarda değil dışarıda asıl kötülüklerle karşılaşacağı görüşünde olduğunu bu yüzden ailelerin çocuklarını okula çekinmeden korkmadan göndermesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer yine de korkuları devam ediyorsa ailelerin vakitlerini ayırıp çocuklarını okulun kapısına bırakıp akşam da almaları gerektiğini ayrıca belirtmiştir.

Bu kategoride son olarak katılımcılara “Eğitim almadığınız veya eğitime devam etmediğiniz için pişman oldunuz mu, keşke okusaydım dediğiniz an oldu mu, hala aynı görüşte misiniz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcılardan yalnızca birinin haricinde tamamı bu soruya ‘pişmanım’ cevabını vermişlerdir.

M.C.E. : “Yok pişman değilim. Meslek sahibi oldum... Okusak daha iyi olurdu ama o zaman yapamadık, çalıştık ettik.”

S.D.K. : “Her zaman bir pişmanlık duydum bunun için. Ama ailem göndermedi bunun pişmanlığını hala bile yaşıyorum. Keşke okuyabilseydim dediğim çok günler oldu.”

E.S.K.: “...Okumak kadar güzel bir şey var mı? Ayaklarımın üzerinde dururdum. Tabii ki pişman oldum...”

E.S.E. : “Çok pişmanım. Torunlarıma hep diyorum ‘okuyun ne var okuyun, bakın benim bir kolum olmasaydı, okumuşluğum olsaydı...”

Katılımcıların eğitim almamış olmanın eksikliğini her alanda hissettikleri açıkça görülmektedir. Eğitimin yalnızca okuma yazma öğretmekten ibaret olmadığı açık ve gizil işlevleri bulunduğu birinci bölümde eğitim başlığı altında verilmiştir. Bireyin sosyal açıdan tanıdık sağlama yani sosyalleşmesini sağlama, ekonomik açıdan kalkınma ihtiyacını karşılamasını sağlamaktadır. Kadın katılımcıların bahsettiği ‘ayakta durma’ kavramının önemi anlaşılmaktadır.

3.3.5.Kategori 5. Yakın Çevrenin Eğitim Seviyeleri

Bu kategoride katılımcıların kendilerinden bağımsız olan çevrelerindeki kişilerin eğitim hayatlarının nasıl geliştiğini öğrenmek amaçlanmıştır. İlk olarak katılımcılara kendileri ile aynı ebeveynlere sahip olan kardeşlerinin eğitim seviyeleri “Varsa kardeşlerinizin cinsiyetleri ve eğitim seviyeleri nedir?” sorusu yöneltilmiştir. İkinci olarak katılımcıların kendi yetiştirmekte oldukları çocuklarının eğitim seviyelerini öğrenmek için “Varsa çocuklarınızın cinsiyetleri ve eğitim seviyeleri nedir?” sorusu sorulmuş ardından sondaj soru olarak “Eğer çocuklarınız 12 yıl olan zorunlu eğitim sürecini tamamlamadıysa nedeni nedir?” sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların bazıları kardeşleriyle aynı eğitim seviyesinde olduğunu belirtmişlerdir.

M.C.E. : “Benimle birlikte dört kardeşiz. Bir kız üç erkek. Onlar da okumadı, ağabeylerim zaten meslek sahibiydi işte. Ablam da ev hanımı o da okumadı. Dördümüz de okumadık, ilkokul mezunuyuz.”

F.A.K. : “Altı kardeşiz iki kız, dört oğlan. Hiçbiri okumadı ki. Hepsi ilkokulu bitirdi. Benim bir ağabeyim vardı, milli eğitim müdürü bile gelip okulun aracılığıyla yalvardı aileme, ‘çocuğun dersi çok iyi, liseye devam etsin’ diye. Ama bırakmadılar. Amcamla yengem bırakmadı.”

Kadın katılımcıların çoğunluğunun erkek kardeşlerinin kendilerinden daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Aynı ebeveynlere ve benzer şartlara sahip olan kadınların erkek kardeşlerinden tek farkının cinsiyetleri olduğu açıktır.

N.U.K. : “Dokuz kardeşim. Kimse okumadı. Ortaokuldan terk, liseden terk. Öyle diyeyim. Kardeşlerim(erkekler kast ediliyor) daha çok okudu, onlar okula gitti. Kızlar genellikle evdeydi. Ev işi.”

Y.A.K. : “Üç kardeşiz. Ağabeyim lise mezunu, ablam da ilkokul mezunu. Onu da aynı sebepten okutmadılar. Ağabeyim erkek olduğu için liseye kadar okuttular ama o da kendisi okumadı, istemedi çok başarısızdı. Ben çok başarılıydım, o değildi. Elinde olunca kıymetini bilmedi. Elinde almak lazımdı ki kıymetini bilsin.”

Bazı katılımcılar kardeşleri ile karışık eğitim seviyelerinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan biri babasının kendilerini kız oldukları için okutmadığını yalnızca bir kız kardeşlerini okuttuğunu bunun nedeni olarakta ismini annesinin ismi olarak gösterdiğini belirtmiştir. Aynı katılımcı ağabeylerinden birinin okutulduğunu ama başarısız olunca kendi kararıyla eğitim hayatını sonlandırdığını belirtmiştir. Ebeveynlerin kız çocuklarını okutma veya okutmama nedenlerinin cinsiyetlerine bağlı olduğu ancak kendileri açısından mantıklı bir açıklama bulduklarında okutmak için herhangi bir engel görmedikleri açıkça gözler önündedir.

A.K.K. : “Biz dokuz kardeşiz. Bir anneden. Büyük ağabeyim, iki numara, üç numara, dokuz ve yedi okudu. Beş tanesi okudu. Büyük ağabeyim lise ve dershaneye gitti sonra kendisi bir şey tutturamayınca bıraktı. Öbür ablamı da babam annesinin adını kattı diye liseye kadar zorla okudu. Diğer kız kardeşim ortaokula kadar zor okudu, kazandı ama annem göndermeyeceğim diye diye kız zavallı umudunu kesti bıraktı... Babam okutmadı çünkü kızlar...”

Okula hiç gitmediğini ve okuma yazması olmadığını belirten erkek bir katılımcı ise kız kardeşlerinin eğitim seviyelerinin kendisinden daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

E.S.E. : “Sekiz kardeşiz. Ağabeyimle ben erkek gerisi altısı hep kız. Hepsi de liseyi bitirdi maşallah. Beni okutmadı, ağabeyim okumayınca. Keşke seni okutsaydım derdi hep...”

Eğitimlerini ekonomik nedenlerle bırakmak zorunda kalmış katılımcılardan bazıları kardeşlerinin eğitimlerine destek olduklarını belirtmişlerdir.

Ö.T.E. : “Üç kardeşiz. Bir kız kardeşim bir erkek kardeşim var. Onlar okuyor, ben destek oluyorum. Erkek kardeşim sekizinci sınıfta, kız kardeşim dördüncü sınıfta. Onlar okumaya devam ettikçe bende destek olmaya devam edeceğim.”

K.Ç.E. : “Dört kardeşiz biz, dördümüz de erkek. Onları okula ben gönderdim çalışıp. İlkokula gitti hepsi. Sonrasında devam edemediler ama tabii. Eskiden beşinci sınıfı bitirdin mi okul bitiyordu.”

Katılımcılardan biri kardeşlerinden biriyle farklı ailelerde büyüdüğünü ve bu kardeşinin kendisiyle birlikte büyüdüğü kardeşlerinden daha yüksek bir eğitim seviyesinde olduğunu belirtmiştir.

S.D.K. : “Beş kardeştik. Birini evlatlık vermek zorunda kaldık, babamgil ayrıldığında. Kız kardeşimi(evlatlık verileni kastediyor.) 25 yıldır hiç görmedim. Bu yıl aradım, buldum. Şu an bir ay kaldı, kendisi iki üniversite bitirmiş. Biri hemşirelik, sonra hemşirelik yapmak istememiş vazgeçmiş şu an havacılık üzerine okuyor son bir yılı kaldı. Havaalanında staj görüyor ve bir ay sonra geldiğinde inşallah bir araya geleceğiz. Ağabeyim, annemle babam ayrıldıktan sonra ortaokula kadar gitti. Önce annem ayrıldı, sonra kardeşim evlatlık verildi ağabeyim çok kötü günler geçirdi... Bir kız kardeşim de ortaokula kadar okudu. Üvey anne olunca bizi okutmadı.”

Katılımcının bu yanıtı üzerine farklı ortamlarda yetişmiş olan kardeşlerin eğitim açısından fırsatlarının da farklı olduğu, eşit olmadığı gözler önüne serilmiştir. Ebeveynlerin yaşadıkları sorunların çocuklar üzerinde yarattığı sonuçlar yalnızca günlük değil aynı zamanda o çocukların hayatlarının geri kalanını da etkilemektedir. Bu kategoride ikinci olarak sorduğumuz soru katılımcıların çocuklarının eğitim düzeyleri ve zorunlu eğitimi tamamlama durumlarını öğrenmeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların çoğu çocuklarının eğitimlerini sürdürdüğünü ve zorunlu eğitim süresi olan 12 yılı tamamlayacağını belirtmiştir.

G.C.K. : “İki tane çocuğum var. İkisi de okumaya devam ediyor. İkisi de erkek. Biri sekiz biri dördüncü sınıfta. İnşallah devam edecekler, zorla da olsa okutmayı düşünüyorum. Kız olsa da hiç fark etmez okutmak isterdim. Hatta

daha çok isterdim ki ben okumadım çocuğum okusun diye.”

F.A.K. : “Dört kızım var, üçü okuyor biri zaten daha üç yaşında. Kesinlikle devam edecekler. Benim tek hedefim onları meslek sahibiyapmak.”

K.Ç.E. : “Beş çocuğum var. Hepsini okuttum, hepsi üniversite okudu.

İki kızım üç oğlum var...”

Katılımcılardan biri eşinin çocuğuyla hiçbir ilgisi olmayan insanlar yüzünden, ‘ortalık kötü’ diye düşündüğü için kızınının eğitimine son verdiğini söylemiştir.

Y.A.K. : “Üç çocuğum var. Oğlan okudu liseyi bitirdi, 1983 doğumlu. Büyük kızım beşi bitirdi, diğeri de Y. o da ilkokulu bitirdi. Y. çalışkandı ama babası göndermedi. Ortalık kötü dedi göndermedi... Bekçiydi önceden benim eşim. Birilerini görmüş birbirlerine sarılırken göndermedi kızımı, ortalık kötüdedi.”

Bir katılımcı ise çocuklarının başarısız oldukları için 12 yıllık zorunlu eğitimi tamamlamadıklarını ancak başarılı çocuklarının eğitimlerine devam ettiğini söylemiştir. 12 yıllık eğitimini tamamlayıp, üniversitede eğitimini devam ettiren çocuğunun erkek, başarısız olup eğitimini yarıda bırakan çocuklarının ise ikisinin kız olmaları dikkat çekicidir.

K.T.E. : “Altı çocuğum var, üç kız, üç erkek. En büyük oğlum üniversiteye gidiyor, onun küçüğü oğlumla, kızım sekizinci sınıfı bitirdiler, diplomalarını aldılar devam etmediler. Başarısız oldukları için devam etmediler. Bir kızım daha başarısız olduğu için okuldan ayrıldı. Diğer küçük kızım, oğlum küçükler daha devam ediyorlar eğitimlerine.”

Katılımcıların özellikle kızlarını okutmak adına daha hevesli oldukları açıkça görülmektedir.

3.3.6.Kategori 6. Eğitimde Fırsat Eşitliğine Dair Düşünce ve Öneriler

Bu kategoride katılımcıların deneyimlerinden ve karşılaştıkları durumlardan yola çıkarak ülkemizde eğitimdeki fırsat eşitliğine dair düşünceleri öğrenmek istenmiştir. Bu düşünceler “Size göre Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği var mıdır?” sorusu sorulmuş sondaj soru olarak olmadığını düşünenlere “örneklerle açabilir misiniz ve size göre böyle olmasının nedeni nedir?” soruları yöneltmiştir. Ek olarak düşünceleri öğrenilen katılımcılara eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması veya

iyileştirilmesi için önerilerinin öğrenilebilmesi için “Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması/iyileştirilmesi için yapılması gereken şeyler, istekleriniz ve önerileriniz nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ülkemizde eğitimde fırsat eşitliği olmadığını belirtmiştir. Burada katılımcıların bir kısmının cevaplarının tamamı alınmıştır çünkü verdikleri örneklerle kadınların okumalarının gerekliliğinin altını çizmiş ve okumadıklarında neler yaşadıklarına dikkat çekmişlerdir.

G.C.K. : “Hayır hala fırsat eşitliği yok. Hala görüyorum yani kızlar hep son planda. Hep erkekler ama bütün şeyleri yapanlar da bayanlar. Valla pek bir bilgim yok ama hep yani erkekler bizim soyadı taşıyacak, erkek üstün. Niye erkekler üstün? Bayanlar daha üstün. Yani biraz da bayanlara çoğunluk verseler gerçekten bayanlar daha çok şeyler yapacaklar. Erkeklerden daha çok şey yapacaklar. Ama vermiyorlar. Sen bayansın otur, karşına kötü kişi çıkar, tacize uğrarsın, şeye uğrarsın. Devamlı hep geriye atılıyor. Çalışmaları için hocam. Aha burada 8. Sınıfta bir kız vardı, ailesi aldı. Ne? Çalışacak. Niye çalışacak? Bari sekizi bitirsin şurada kaldı bir ayları. Bırak şu bir ayı da okusunlar, onu da okutmadılar. Ne? Çalışacaksın, erkek zaten okuyor. Erkeği kadını yok ki artık. Ne olursa olsun bırakın onlar da okusun, belki onlar daha iyi yere gelecek, erkekler gelmeyecek. Kızlar daha hırslı ama bırakıyorlar. Ne? Evlen. Kötü bir insanla karşılaşana kadar evlen. Ha belki karşılaşmayacak, belki daha iyi yerlere gelecek. Ama onu düşünmüyor kimse.”

S.D.K. : “Bence yani evet erkekler de okumalı ama kadınlar kesinlikle okumalı, ben öyle düşünüyorum. Çünkü kadınlar okumadığı zaman hani bilgi sahibi olmadıkları zaman, çok bilgili olmadıkları zaman çok eziliyor kadınlar. Ben bu konuda, bilmiyorum, keşke diyorum ki çünkü bir kadın okuduğu zaman güçlü olur, güçlüdür bence. Şimdi bazen bakıyorum istekadın okumadığı için eşine muhtaç, eşi kendisine muhtaç olduğunu bildiği için en ufak bir şeyde o kadına kapıyı gösterebiliyorlar mesela. Ama o kadın okumuş olsa eşi biliyor ki o ayaklarının üzerinde duracağını bildiği için, kendisine ihtiyacı yok ve mesela şey yapıyor şimdi okumuş insan nasılsa bu kadının bana ihtiyacı yok ama okumadığı için bu kadının bana ihtiyacı var diyor o kadını istediği gibi ezebiliyor bence. Ben öyle düşünüyorum.”

Y.A.K. : “Çevreye güvenmeyip kızları göndermiyorlar. Kızları okutmak lazım asıl. Okumak ne kadar iyi bir şey halbuki...”

Ö.T.E. : “Bence yok. Yani bakıyoruz fakir insan hiç okuyamıyor, zengin olan okuyor...”

H.E.E. : “Kesinlikle yok. Özel okulun olduğu bir yerde fırsat eşitliği hiç konuşulmaz. Gelir durumları eşit olmadığı için buna çare de yok zaten.”

Fırsat eşitliği olmadığını düşünenleri, fırsat eşitliği olduğunu düşünenler ve kısmen var olduğunu düşünenler takip etmektedir.

S.Z.K. : “Yok şimdi herkes düşkün yani öyle şeyler yok. Eskiden kızdır, okumasın ne olacak? Öyle şeyler oluyordu. Ama şimdi öyle şeyler yok. Şu an en çok kızlar okusun kendini savunsun diye... Şimdi erkekten çok kızları okutmaya çalışıyorlar. Tanıdığım kaç kişi var, ellerinden geldiği kadar kızlarını okutmaya çalışıyorlar. Ben bile mesela kızımın dersleri düşük, öğretmenleri söylüyor, evde baskı yapıyorum, oku, sen kız çocuğusun yarın ne olacağı belli değil, bana ne olacağı belli değil. El kapısına düşeceksin. Oku, kendi başarınla ayaklarının üstünde dur. Ben her zaman onlara yardımcı olmaya çalışıyorum. Okutmak istiyorum.”

K.Ç.E. : “Hemen hemen var, eskiye göre şimdi var. Ama tabii bazı kırsal kesimlerde az. Eskiden kızların çoğu okula gitmiyordu, göndermiyorlardı. Aman ha ne yapacak, evlensin. Şu an hala göndermeyen var kırsal kesimde ama neredeyse herkes gönderiyor artık...”

Bu kategoride genel anlamda kız çocuklarının okutulmamasının katılımcıların da dikkatinde olduğu görülmüştür. Özellikle kadın katılımcıların verdiği örneklere ve kız çocuklarına önem verilmesi için neden gösterdikleri durumlar önem arz etmektedir. Kadınların ayaklarının üzerinde durması gerektiği tüm katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Eğitim hakkından yoksun kalan bireylerin, eğitimin özellikle kadınlar için ne denli önemli olduğunu söyledikleri görülmüştür.

Kategorinin ikinci sorusu olan ve ‘yapılması gerekenlere’ dair katılımcıların istek ve görüşlerini öğrendiğimiz soruya verilen cevaplarda yine ‘kız çocuklarına’ öncelik verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

E.S.K. : “Her zaman için kadınlara ön plana almaları lazım. Kadınlara destek olursa, kadınlarımız ayakta durur, daha güçlenir. Amakadın olduğu için her zaman daha geride duruyorlar.”

Y.A.K. : “Bugünün şartlarını görmeleri lazım, kız çocuğunun daha çok okuması lazım. Ayakta durabilmesi için. Şimdi mesela eşim çalışıyor ben neden onun eline bakayım ki? Maaşım yok o ne verirse. Ama ben kendim çalışmış olsa onun vermesini beklemem. Kız çocuklarının mutlaka okuması gerektiğini, ileride daha çok başımıza bir şeyler gelebileceğini, zamanın git gide ilerlediğini, teknolojinin ilerlediğini mutlaka okumadan hiçbir şey olunamayacağını söylemesi lazım. Herhalde benim zamanımda fazla üstelemediler. Şu anki öğretmenler olsaydı benim için o çabayı sarf ederlerdi eminim...”

Katılımcılardan bazıları hem kız çocuklarına verilmesi gereken öncelikten hem de ailelerin bu önceliği sağlayabilmesi için bir güven ortamı sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

M.C.E. : “Okunsa iyi olur aslında. Bayanlar da okusa. Bizim burada yokta başka yerde okutmuyorlar, okula göndermiyorlar, kızları. Güvenmemekten mi bilmiyorum. Erkek daha çok okuyor. Burada var çoğu kızları okutmuyorlar. Aslında onun için bir çözüm olsa iyi olur ama... Güvence şey yapsalar mesela, çoğu da korkudan göndermiyor. Kız çocuğu olduğu için misal. Kötü şeyler yaşar diye. Çevremde var misal. Baldızımın kızı var, dışarıya gönderiyorlardı, göndermediler sonra, güvenemediler. Babası aldı okuldan... Kız çocuğu diye güven sağlamadı. Kızına güveniyor, çevreye güvenmiyor, ortam bozuk. Yoksa çevremde var erkek çocuk okuyan, yatılı, dışarıda var ama kız zayıf(sayı olarak). İşte güven yok, ortam kötü onun için, bilmiyorum yani. Güven sağlanması lazım. Kız çocuğu olduğu için ister istemez millet şey yapıyor. Ben olsam bende göndermem dışarıya tabii ki...”

R.A.K. : “Kızları nasıl yollamıyorlar, zaman, ortam kötü, bizim zamanımızda ortam iyiydi böyle şeyler yoktu. Bizim sadece durumumuz kötüydü diye. Bazen kızıma diyorum, kimseye kanma, gitme, etme diye. Artık hani öyle bir devir olmuş ki. Ben diyorum merkeze gitse ne yapacak, nasıl olacak?...”

Eğitim hakkından yoksun bırakılan çocukların aileleriyle görüŖme sağlanması gerektiğini düŖünen katılımcılar da vardır. Ayrıca iki katılımcı çocuklarının eğitimine engel olan ailelerin ceza alması gerektiğini belirtmiŖlerdir.

G.C.K. : “Gerçekten bu ne olursa olsun bu öğretmenler de olsun, müdür de olsun gidip konuşup, bu bayanları, kızları gerçekten okutmaları lazım. Bir de kızlar daha çok istiyor okumayı. Erkekler istemiyor, erkekleri zorla yolluyorlar, okuyan kişiyi yollamıyorlar. Benim Ŗimdiki aklım olsaydı ne olursa olsun baskı yapardım okurdum...”

Y.A.K. : “...Ne denir ki onlara(çocuklarının eğitim hakkını elinden alan ebeveynlere). Öğretmenler gelsin, müdürler gelsin ikna etsin bir şekilde aileleri.”

K.T.E. : “... ama başarılı olanların üzerine düŖmeleri lazım.”

S.B.K. : “Mücadele etmeleri lazım, mecburiyet koymaları lazım. Eskiden cezası vardı o yüzden okula yolluyorlardı. Ŗimdi ona hiç aldırış etmiyorlar...”

İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961: 3583)’na göre halihazırda zaten uygulanmakta olan bir idari para cezası vardır. Ancak bu kanunda belirtilen para cezasının ne kadar caydırıcı olduğu tartışma konusudur.

“Madde 56 – (Değişik: 23/1/2008-5728/282 md.)

Muhtarlıkça veya mülkî amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için onbeŖ Türk Lirası idarî para cezası verilir. Bu para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebeplerini okul idaresine bildirmeyen çocuğun veli veya vasisine beŖyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir.”

Katılımcılardan bazıları imkanların arttırılması adına fırsat eŖitliđinin eksik olduğu bölgelerde eğitim merkezleri kurulabileceği görüŖündedirler.

H.A.K. : “Buraya bir eğitim merkezi kurulabilir, çocuklara böyleimkan sunulabilir. Ben gitmesem bile başka arkadaşlar gidebilir...”

N.U.K. : “Köyde bir okuma yazma kursu olsun isterdim...”

H.E.E. : “...AkŖam liseleri yeniden baŖlatılabilir. Bu sayede çalışmakzorunda kalan insanlar eğitimini tamamlayabilir.”

Katılımcılardan biri çocuklara ‘okuma hevesi’ aşılması gerektiğini belirtirken bazı katılımcılar da eğitim masraflarının düşürülmesi gerektiğini söylemiştir.

Ö.T.E. : “Mesela üniversite sınavı. Parası olan var olmayan var. Kırtasiyeye bir gidiyor kitap alacak 200-300 lira. Parayı vermeyince çalışmıyor. Dershaneler, ücretleri zaten belli, bunu da veremiyorlar, zor oluyor yani. Sınavın kendisi bile paralı.”

K.Ç.E. : “...Örneğin eskiden ders kitaplarını arıyorduk, buluyorduk, parayla alıyorduk ama artık öyle değil. Yine bunun gibi öğrencilere farklı kaynak yardımları yapılabilir.”

Tüm bu cevaplara ek olarak bir katılımcı ‘meslek lisesi’ mantığının daha küçük yaşlara indirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

A.B.E. : “Daha ilköğretimde okuyabilecek çocuklar seçilmeli. Dördüncü sınıfta tam ergenlik dönemi olur ya, oralarda meslek alanında yetiştirilebilir, nitelikli okullar hazırlanabilir.”

Bu cevap sonrasında yeni bir eğitim sistemi geliştirilmesi düşüncesi akla gelmektedir. Ancak var olan sistemde eğitime engel olan nedenler tamamen ortadan kaldırılamamışken yeni bir sistemin ne denli doğru ve eksiksiz bir şekilde uygulanabileceği üzerine düşünülmesi gerekir. Şu anki sistem üzerinden iyileştirmeler yapılarak ‘nitelikli’ öğrenci yetiştirme önemli olduğu söylenebilir. Katılımcıların da cevaplarından yola çıkarak eğitimde fırsat eşitliği, cinsiyet başlığı altında incelendiğinde görülmektedir ki kız çocukları daima geri planda bırakılmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu başlık altında çalışmanın kısa bir özetine, yapılan saha çalışmasının sonuçlarına, yorumlarına ve bunlara bağlı olarak önerilere yer verilecektir.

Eğitimde fırsat eşitliğinin ne denli değerli olduğunun anlaşılması için bu çalışma, eğitim hakkından yoksun bırakılmış bireylerle görüşme yapılarak yürütülmüştür. Birçok neden gösterilerek eğitim hayatları hiç başlatılmayan veya bitirilen bireylerle derinlemesine görüşme yapılarak yaşam öyküleri birinci ağızdan öğrenilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde eğitim ve eğitime dair kavramlar ikinci bölümde ise tamamen eğitimde fırsat eşitliği ve buna dair kavramlara yönelik açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise çalışmanın yönteminden, bulgulardan söz edilmiş ve son olarak bulgular analiz edilmiştir.

Eğitim bir milletin kalkınmasını, gelişmesini, ilerlemesini sağlayan yegane unsurdur. Bu nedenle ülkedeki her bireyin eşit şekilde eğitim alması oldukça önemlidir. Ancak eğitimde fırsat eşitliği birçok açıdan sağlanamamaktadır. Bunlar ekonomik, coğrafi, siyasi, bireysel ve toplumsal nedenler olarak kategorize edilmektedir. Çalışmada toplumsal etmenlerden biri olarak görülen cinsiyet incelenmiştir. Cinsiyet bireyle bağlantılı olsa da toplum tarafından cinsiyetlere atanan roller dolayısıyla bireyin dışında bir etmen olma durumundadır.

Bireyler içerisine doğmuş oldukları toplumun gelenekleri ve kalıp yargıları doğrultusunda yetiştirilmektedir. Bireyin kişilik ve karakter oluşumu bu 'gelenek'ler üzerinden şekillenmektedir. Yalnızca günlük alışkanlıklar değil geleceğe dönük olarak yaşayacağı veya yaşama ihtimali bulunan olaylar da bireyin içerisine doğduğu aile veya toplum tarafından belirlenir. Buna en görünür örnek olarak bu çalışmada katılımcıların verdiği cevaplarda bulunan 'el ne der, ayıp görülür' düşüncesiyle henüz ilkökul çağında olan çocukların eğitim hakkına birçok açıdan engel koyulması verilebilir.

Bu çalışma eğitimde fırsat eşitliğini temeline alırken bu eşitliğin bozulmasına yol açan faktörlere de dikkat çekme amacı taşımaktadır. Açık veya gizli olarak cinsiyetleri veya başka nedenler dolayısıyla eğitim hayatından yoksun bırakılan bireylerin verdiği yanıtlar ve resmi yayınlardan alınan istatistikler doğrultusunda henüz ülkemizde cinsiyet bazında bakıldığında kadın ve erkeklerin eğitim alma oranlarında hala eşitsizlikler görmekteyiz. Bu eşitsizlerin yok edilmesi veya en aza indirilmesi oldukça önemlidir.

Eğitim kurumları yalnızca okuma yazma, sosyal-fen bilimlerinin öğretildiği yer olarak görülmemelidir. Çünkü sosyalizasyon süreci ailede başlayan ve davranışlarını burada öğrendiklerine göre şekillendirmeye başlayan birey, eğitim kurumları sayesinde de sosyalleşmeyi öğrenir. Eğitimden mahrum kalan bireyler (çalışma içerisinde katılımcıların da belirttiği gibi) sosyal alanlarda zorluk yaşamaktadırlar. Okuma yazması olan bireylerin olmayanlara kıyasla insan ilişkilerinde daha gelişmiş olduğu aşikardır. Aynı zamanda okuma yazması olmadığını belirten katılımcıların herhangi bir toplu taşıma kullanmak istediklerinde bile zorluklar yaşadığını görmekteyiz. Buradan eğitim kurumlarının sosyal ilişki ve iletişim kurmada ne denli önemli bir yeri olduğunu anlayabiliriz.

Araştırma tek bir tema altında toplamda altı kategoriyle başlıklandırılmıştır. Genel tema olarak 'Eğitim' seçilmiş ve buna uygun olarak sırasıyla 'Eğitimi başlatmama ya da sonlandırma nedenleri', 'Eğitim hayatına devam etme düşüncesi', 'Meslek seçimi', 'Eğitimin yokluğunda yaşananlar', 'Yakın çevrenin(kardeşler ve çocuklar) eğitim seviyeleri' ve 'Eğitimde Fırsat Eşitliğine Dair Düşünce ve Öneriler' kategorileri oluşturulmuştur. Bu kategorilere uygun soru ve sorular belirlenmiş ve katılımcılara yöneltilmiştir.

'Eğitimi başlatmama ya da sonlandırma nedenleri' kategorisi incelendiğinde genel anlamda nedenlerin bireyin kendisinden bağımsız nedenler olduğu görülmüştür. Direkt olarak cinsiyetleri neden gösterilen katılımcıların yanında, ekonomik nedenler yüzünden eğitim alamadığını söyleyen katılımcılar da vardır. Ekonomik nedenler öne sürülerek eğitim hakkından yoksun bırakılan katılımcıların çok küçük yaşlarda çalışmaya başladığı görülmüştür. Bir çocuğun yerinin yalnızca okul olması gerektiği unutulmamalıdır. Ekonomik eşitlik açısından düşünüldüğünde bireylere, ailelere ve

toplumun farklı kesimlerine olduğu gibi devlete de önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Özellikle zorunlu eğitim sonrasında öğrencilerin yükseköğrenimine devam etmesi, geleceğe eğitimli bireyler yetiştirmek için maddi olarak bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği olanaklar sağlanmalıdır. Çünkü eğitimli bir toplumun gelişmesi daha kolay olduğu gibi insanların sosyal ve kültürel algıları da çok daha farklı olur. Bu yüzden devletin eğitime yapacağı maddi yatırımlar aslında o devletin refah seviyesinin yükselmesi için yapılmış sayılabilir. Yapılan sınavlar, öğrencilerin yükseköğrenim sırasında kaldığı yurtlar gibi giderlerin sıfırlanması mümkün değilse bile minimuma indirilmesi gerekmektedir.

Cinsiyetleri neden gösterilen katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu dikkat çekmektedir. Toplum arasında 'kız çocuğun okuması ayıp, kız çocuğu okumaz, başına kötü bir şey gelir' algısı olduğu görülmüştür. Erkek katılımcılardan ise yalnızca birinde cinsiyeti neden gösterilmiş ve sonrasında ailesi tarafından katılımcıya 'kardeşlerinin başında dur, başlarında erkek olsun' diyerek eğitim hayatı sonlandırılmıştır. Hem kadın hem de erkek katılımcıların cinsiyetlerine atanmış olan rollerin onları eğitim hayatından kopardığı açıkça görülmektedir.

'Eğitim hayatına devam etme düşüncesi' kategorisinde ise katılımcıların yalnızca ikisi eğitim hayatlarını devam ettirmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise çocukları, ekonomik kaygılar, yaşın geçkin olduğu veya kendilerine güvensizlik nedenlerini öne sürerek devam etmeyi düşünmüş olsalar bile gerçekleştiremeyeceklerini belirtmişlerdir. Yine burada katılımcıların ebeveynlik, evin giderlerini karşılamayı görev bilme gibi roller üstlendikleri görülmüştür. Kadınların 'annelik' rolü gereği çocuklarına bakmaları, ev işleri yapmaları gerektiğini düşündükleri, erkeklerin ise 'babalık' rolü gereği evi geçindirmeleri için çalıştıklarını söyleyerek eğitimlerine devam etmek istemedikleri açıkça görülmektedir. Katılımcılar kendi hayatlarının önüne onlara yüklenen görevleri yerine getirmeyi almışlardır. Aldığımız cevaplar ışığında eğitim hayatlarına devam etme düşüncesi olmayan kadın katılımcılar genel anlamda kendilerine güvenmediklerini ve eşlerinden destek alamadıklarını belirtmişlerdir. Bu destek yalnızca sözlü olarak verilmemesinde örneğin çocukların annenin eğitimine ayırdığı zamanda babaların çocukların bakımını üstlendiği durumda kadınlar, erkeklerin ise maddi açıdan sıkıntı yaşamadıkları sürece eğitim hayatlarını devam ettirebilecekleri

açıktır.

Üçüncü kategoride katılımcıların eğitimlerini devam ettirmeleri halinde ne tür meslekler seçecekleri sorulmuştur. Bu kategorinin asıl amacı nedenbu mesleklere yönelmek istedikleri ve özellikle cinsiyetlerine ‘yakıştırılan’ meslekler dışına çıkıp çıkmayacaklarını öğrenmektir. “Tarihsel süreçte toplumlar kadınları ev ile ilişkilendirmiş ve ev-çocuk-aile sarmalında temel bileşen kadın olmuşken; erkek ev dışı çalışma yaşamı ile sosyal, siyasal ve yönetsel alanlarda aktif bir rol üstlenmiştir” (Gökçen ve Kavas, 2018: 49). Buradan hareketle kadınların daha çok insan ilişkilerine dayalı meslekleri seçtiği erkeklerin ise hem güce hem de ‘kendi seçtikleri’ bir mesleği söylemelerinin nedeni olarak yine onlara toplum tarafından yüklenen rollerin ne denli büyük etkisi olduğunu görmekteyiz.

Dördüncü kategoride ise bireylerin eğitim hayatından yoksun kaldıkları süreçte neler yaptıkları, bu yoksunluk sonucunda yaşadıkları ve pişmanlık duyup duymadıkları öğrenilmek istenmiştir. Bu kategori sonucunda katılımcıların hayatları evlenme veya iş hayatına başlama şeklinde ilerlemiştir. Kadın katılımcıların birçoğu ya evde çocuklarına, kardeşlerine bakmak zorunda kalmış ya da ailelerin gözetiminde olacağı bir işte çalışmak durumunda bırakılmıştır. Erkek katılımcılar ise çoğunlukla yaşadıkları eve maddi katkı sağlamak amacıyla çalışmıştır. Araştırmamızın odak noktası olan ve cinsiyetleri yüzünden eğitim hayatından yoksun kalan kadınların genel anlamda evde kalmak zorunda olduğu açıkça görülmüştür. Bazı katılımcıların sosyal hayatlarında yaşadıkları sıkıntılar onların aynı zamanda özgüvenlerini de etkilemiştir. Katılımcılardan iş hayatını erken öğrenme fırsatı bulduğunu söyleyen bir kişi haricinde tamamı eğitim hayatının başlatılmadığı, devam ettirmediği ve kendileri dışındaki etmenler dolayısıyla sonlandırıldığı için pişman olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak katılımcıların eğitim hayatlarının sonlanması sonrasında birçok olumsuz etmenle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Beşinci kategoride katılımcıların çocuklarının ve kardeşlerinin eğitim seviyesi öğrenilmek istenmiştir. Burada asıl amaç katılımcıların kendi çocuklarına sağladıkları imkanların ve aynı ebeveynlerin diğer çocuklarına sağladığı imkanların görülmesidir. Tüm katılımcılar çocuklarının eğitimlerini tamamlaması için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişlerdir. Ancak katılımcılardan birinin son soruya

verdiği cevabın içerisinde geçen “...kız çocuğu olduğu için ister istemez millet şey yapıyor. Ben olsam bende göndermem dışarıya tabii ki...” cevabı yıllar önceki kız çocuğuna güven sorunu olan zihniyetin hala devam ettirildiğinin resmini bize açıkça göstermektedir. Kardeşleri ile ilgili verilen cevaplara bakıldığında ise kadın katılımcıların birçoğu erkek kardeşlerinin kendilerinden daha yüksek seviyede eğitime sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak erkek katılımcılarda yalnızca bir kişi kız kardeşlerinin kendisinden daha yüksek seviyede eğitime sahip olduğunu belirtmiştir. Bu durum bize erkek çocuklarının eğitimine kız çocuklarınınkine göre daha çok önem verilmiş olduğunu göstermektedir.

Son kategoride ise katılımcılara eğitimde fırsat eşitliğinin ülkemizde var olup olmadığı ve eğer yok ise bu durumun hangi çözüm yollarıyla düzeltilebileceği sorulmuştur. Katılımcılardan birçoğu fırsat eşitliğinin olmadığını veya kısmen olduğunu söylemiştir. Geriye kalanlar ise eskiye göre şu anda fırsat eşitliğinin varlığından söz edebileceğimizi belirtmiştir. Daha önce verdiğimiz tablolar ve katılımcıların cevapları ışığında eğitimde fırsat eşitliğinin henüz sağlanamadığı söylenebilir. Katılımcılara çözüm yolu sorulduğunda bu soruyu cevaplandırırken özellikle kız çocuklarının eğitim almaları için öncelik verilmesi gerektiğini vurguladığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak kadınların eğitim alanındahala geride olduğu görülmüştür.

Araştırmada elde edilen veriler çerçevesinde kadınların eğitim haklarından yoksun kaldıkları belirlenmiş ve bu duruma acil olarak çözüm bulunması gerekmektedir. Son olarak maddeler halinde önerilere yer vereceğimiz bu kısımda ilk olarak, araştırma sürecinde literatür taraması yapıldığında ‘Eğitimde Fırsat Eşitliği’ üzerine yapılmış olan çalışmaların azlığı dikkat çekmiştir. Buna bağlı olarak cinsiyet temelli araştırmalar çok sınırlı kalmıştır. Eşitliğin yalnızca cinsiyet değil birçok alanda henüz sağlanamadığı ülkemizde çalışmaların az olması üzücüdür.

- Yalnızca eğitim hakkı elinden alınmış bireylerin değil onlara eğitim veren öğretmenlerin de ‘fırsat eşitliği’ hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Eğitimin gerekliliği konusunda toplumsal bilinç oluşturulmalıdır. Bu sayede ebeveynler yalnızca kendi çocukları için değil tanıdık, bildik çocukların

eğitimlerinin devamlılığına da katkı sağlamış olacaklardır.

- Ekonomik nedenler öne sürülerek eğitim hakkından yoksun kalıp çalışmak zorunda kalan çocukların sayısını azaltıp, bu nedeni ortadan kaldırmak için yapılan maddi yardımlar ailelere değil okul yönetimlerine yapılmalı ve bu maddi yardımların her bir öğrenci için harcadığı denetim altına alınmalıdır.
- Kız çocuklarının cinsiyetlerinin öne sürülmesi ve 'başına kötü şeyler gelmesi' düşüncesinin ortadan kaldırılabilmesi için ailelere güven verecek çalışmalar başlatılmalıdır. Bunlara örnek olarak eğer okula uzak bir mesafede ise okul servisi sayısı arttırılabilir verebiliriz.
- Yönetmelikte verilmiş olan çalışma koşullarının ilköğretimden lise mezuniyetine alınması gerekmektedir. Zorunlu eğitim süresi 12 yıl iken çalışma koşulunun yalnızca 8 yılı koruması lise eğitimini tehlike altına atmaktadır.
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi adına en az liseye kadar tüm öğrencilerin eşit şartlarda eğitim alması gerekmektedir.
- Sınavlara girişte verilen ücretlerin tamamen kaldırılması veya kaldırılması mümkün değilse en aza yani tüm öğrencilerin karşılayabileceği bir miktara indirilmesi gerekir.
- Devletin eğitimde kalıcı kurallar belirlemesi, her hükümet değişikliğinde veya her bakan değişikliğinde farklı bir sisteme geçilmemesi önem arz etmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakla yükümlü olan devlet, bireylerin önüne çıkan, çıkabilecek olan tüm olumsuzlukları sıfırlamalı veya en aza indirmelidir.
- Çocuklarını eğitim hakkından yoksun bırakan ebeveynlere verilen para cezasının artması ve caydırıcı düzeye gelmesi gerekmektedir.
- Okul yoklama listelerinde uzun süre devamsızlık sorunu olan öğrencilerin tespiti sınıf öğretmenleri veya sorumlu öğretmenler tarafından yapılmalı ve nedeni öğrenilmelidir. Veliyi ikna konusunda yine sınıf öğretmeni ve rehber öğretmenler görev almalıdır.
- Eğitimi yarıda kesilmiş öğrencilerin geri dönüşleri kolaylaştırılmalı ve yoğunluk olan bölgelere eğitim merkezleri açılmalıdır.

Eğitim her alanda gelişmeyi sağladığı açıktır. Verilen eğitimlerin kalitesi, yarıda kesilmemesi oldukça önemlidir. Bu konuda yapılacak herhangi bir çalışma ülkenin gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Son olarak eğitime, bilhassa kadının eğitimine verdiği önemin büyüklüğü gözler önünde olan Mustafa Kemal Atatürk'n 2 Eylül 1924 tarihinde yaptığı bir konuşmayı hatırlatmakta fayda vardır. "... en mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hr, müstakil, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, yada bir milleti esaret ve sefalete terk eder" (Aytaç, 1984: 10). Ona göre bir milletin refaha erebilmesinin en önemli şartı eğitimin doğru verilebilmesidir. Ülkemizin her bir evladının doğru, eşit ve iyi eğitim alabilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADV (2015) *Baba Beni Okula Gönder: Nasıl Yola Çıktık*, <http://www.bbog.org> (2 Haziran 2022).
- Akay H (2020) Eğitim Sosyolojisinde İşlevselci ve Çatışmacı Yaklaşımların Eğitimde Fırsatların Eşitliği ve Tabakalaşma Kavramına Bakış Açılarının Karşılaştırmalı İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Akgül AE (2019) "Eğitimde Fırsat Eşitliği-Cinsiyet Ayrımı Faktörü" Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social And Humanities Sciences* 3(1): 127-142.
- Aktaşlı İ ve İlhan E (2012) Kız Çocuklarının Eğitimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Güncel Veriler ve Öncelikler Raporu (*Eğitim Reformu Girişim*, İstanbul).
- Akyüz H (2001) *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma* (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Alkan C (2019) Öğrenme-Öğretme Süreçleri İlkeler. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 20(1): 209-229.
- Alp YT (2015-2016) Öğrenciler ve Eğitime Erişim Arka Plan Raporu (*Eğitim Reformu Girişimi*, İstanbul).
- Aral N (2021) Öğrenme Sürecinde Görsel Algılama. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi* 6(2): 43-52.
- Aslan K (2001) Eğitimin Toplumsal Temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (5): 16-30.
- Atlama S ve Özsoy C (2009) Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi. *Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*. Yalova, Türkiye 63-77.
- Aydın M (2015) Eğitim. *Kurumlar Sosyolojisi* (Açılım Kitap, İstanbul).

- Aytaç K (1984) *Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar* (Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara).
- Baykul Y (1992) Eğitim Sisteminde Değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğ Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(7): 85-94.
- Berber ZB (2021) Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Giderme Yolları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 10(3): 1215- 1223.
- Bilgin R ve Erbuğ E (2021) Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 4(2): 231-239.
- Bilici İE (2017) İnfomal Öğrenme, Çocuk ve Suç Olgusu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37): 21-31.
- Buluç B (1997) İlköğretim İkinci Kademe Okullarda Eğitimde Fırsat ve İmkan Eşitliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* , 9(9): 11-22.
- Canöz T (2014) Türkiye'de 2003-2013 Yılları Arasında Uygulanan Eğitim Politikalarının Eğitimde Fırsat Eşitliği Bakımından Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Denetimi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Cihan M (2010) John Locke ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1):173-178.
- Coşkun AE (2010) Eğitimde Fırsat Eşitliği. *Eğitim Sosyolojisi*. (İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB) , Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, *Resmi Gazete*, Sayı: 25425. (6 Nisan 2004).
- ÇYDD (2020). *Kadın Hakları Mücadelesi*. <https://www.cydd.org.tr/> (6 Mayıs 2022).

- Demir CE, Kılıç AZ, Çalışkan B, Çakır EH, Karaman NG, ve Özbek ÜŞ (2016) Okulların Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık Açısından Değerlendirilmesi; Başlangıç Durum Değerlendirmesi ve İhtiyaç Analizi Raporu. *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi* (Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara).
- Dökmen ZY (2009) Toplumsal Cinsiyet, *Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (Remzi Kitabevi, İstanbul).
- Eagly A (1987) *Sex differences in Social Behavior: A Social Role Interpretation*. (Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, US).
- Ergün M (1994) Eğitim Sosyolojisinin Önemi. *Eğitim Sosyolojisi* (Ocak Yayınları, Ankara).
- Ertürk S (1998) Eğitimde Program Geliştirme (Meteksan, Ankara).
- Esgin A (2014) Temel Sosyolojik Teoriler ve Eğitim. *Eğitim Sosyolojisi* (Pegem Akademi, Ankara).
- Ethnologue (2022) *Ethnologue Languages Of The World*. <https://www.ethnologue.com/country/TR/languages> (15 Mart 2022).
- Gökçen M ve Kavas AB (2018) Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 1(1): 48-67.
- Gündüzalp S (2018) Eğitimin Temel Kavramları, Amaç ve İşlevleri. *Eğitim Bilimine Giriş* (Asos Yayınları, Elazığ).
- Gürel N ve Kartal S (2015) Türkiye’de Eğitime Erişimin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elementary Education Online* 14(2): 593-608.
- Haldun İ (2009) *Mukaddime*, çev. S. Uludağ (Dergah Yayınları, İstanbul).
- Hürriyet (2021) *Okullar Açıldı, Onlar Hala Tarlada Çalışıyor*. <https://www.hurriyet.com.tr> (13 Ocak 2022).
- İHD (1999) *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. <https://www.ihd.org.tr> (6 Mayıs

2022).

İstanbul Barosu (2018) *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 70. Yılı*.
<https://www.istanbulbarosu.org.tr>. (1 Mayıs 2022).

İpek T. (2021) *Okullar Açıldı, Onlar Hala Tarlada Çalışıyor*.
<https://www.hurriyet.com.tr/> (13 Ocak 2022).

Kandemir O ve Kaya F (2010) Gelir Dağılımının Yüksek Öğrenimde Fırsat Eşitliğine Etkisi: Türkiye'de Özel Üniversite Gerçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18(2): 557-566.

Kızılgöl ÖA (2012) Türkiye'de Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 19(1): 179-191.

Köylü M (2017) Batı Ülkelerinde Din Eğitimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6(4): 239.

Kurtdaş EM (2021) Eğitimde Cinsiyet Temelli Fırsat Eşitsizliği. *Sosyolojik Düşün Dergisi* 6(2): 112-144.

Kümbetoğlu B (2019) *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (Bağlam Yayıncılık, İstanbul).

Nurin N (1973) *Eğitimin Sosyal Temelleri ve Eğitimde Verimlilik Meselesi* (Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara).

Parlaktuna İ (2010) Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *Ege Akademik Bakış* 4(10): 1217-1230.

Saraç S (2013) Toplumsal Cinsiyet. *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara).

Suğur S ve Gönç-Şavran T (2015) Türkiye'de Açık Öğretim Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 61(3): 197-217.

Tanman S (2008) İlköğretim İkinci Kademesinde Eğitimde Fırsat Eşitsizliği. *Yüksek*

Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı: Isparta.

Tarhan O (2021) *Örgün Eğitim Nedir? Örgün Öğretim Nedir?*
<https://istanbulbogazicienstitu.com/> (28 Ağustos 2021).

TBMM, İlköğretim ve Eğitim Kanunu. Kanun Numarası: 222. *Resmi Gazete* Sayı: 10705. (12 Ocak 1961).

TBMM, Milli Eğitim Temel Kanunu. Kanun Numarası 1739. *Resmi Gazete* Sayı: 14574. (24 Haziran 1973).

TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası:2709. Sayı:17863. (9 Kasım 1982).

TDK (2019) *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/> (14 Ocak 2022).

Temiz Z ve Cin FM (2017) Okul Öncesi Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Üzerine Betimsel Bir Çalışma. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi* 14(1): 940-965.

Tezcan M (1997) *Eğitim Sosyolojisi* (Anı Yayıncılık, Ankara).

Tezcan M (1981) *Eğitim Sosyolojisine Giriş* (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara).

Tuncer M ve Şen BG (2018) Okul Öncesi Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Türkiye’de Yapılan Çalışmalar *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* , 5(12), 870-882.

TÜİK (2022) İstatistiklerle Kadın. *TÜİK Haber Bülteni*. Sayı: 45635.
<https://data.tuik.gov.tr> (22 Şubat 2022).

TÜİK (2021) Eğitim Harcamaları İstatistikleri. *TÜİK Haber Bülteni*. Sayı: 37199.
<https://data.tuik.gov.tr> (22 Şubat 2022).

TÜİK (2022) Türkiye Aile Yapısı Araştırması. *TÜİK Haber Bülteni* Sayı: 45813:
<https://data.tuik.gov.tr/> (1 Temmuz 2022).

TYLOR SE (2016) *Kültür Bilimi*, çev.Esra Dabağcı. (VireVerita Yayınları, E-Dergi).

Uçkaç A (2003) Eğitimde Fırsat Eşitliği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.

Ulus S (2022) Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumları ve Öz Yeterliliğin Tükenmişliğe Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Yönetim, Organizasyon ve Örgütsel Davranış Bilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

UNİCEF (2012) *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin 10 Yıl: 'Haydi Kızlar Okula!' Kampanyası'nun Serüveni ve Öğrettikleri*. <https://www.unicef.org> (2 Ocak 2022).

UNICEF (2003) *Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi: Türkiye Raporu*. <https://www.unicef.org> (6 Kasım 2020).

UNİCEF (2020) *Kız ve Erkek Çocuklar Arasında Eşitlik*. <https://www.unicefturk.org/> (1 Haziran 2022).

Vatandaş C (2011) Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies* 0(35): 29-56.

EKLER

Ek 1. GÖRÜŞME SORULARI

1. Demografik özellikleri öğrenmek için sorulan sorular(Cinsiyet, yaş, meslek, gelir durumu, medeni durum.)
2. Eğitim düzeyiniz nedir?
3. (Evliliğe) Kaç yaşında evlilik yaptınız?
4. (Çalışıyor/Çalışmış ise) Kaç yaşında çalışmaya başladınız?
5. Eğitim hayatınızı neden sonlandırdınız/neden eğitim almadınız?
6. Eğitim hayatınızı açık öğretim kurumlarında tamamlamayı düşündünüz mü?
7. Eğitiminize devam etseydiniz/ eğitim almış olsaydınız hangi mesleğe seçmek isterdiniz?
8. Eğitim hayatınızı sonlandırma/başlatmama sonrasında hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?
9. Eğitim almamış olmanızın hayatınıza ne gibi etkileri vardır?
10. Eğitim almadığınız veya eğitime devam etmediğiniz için pişman olduğunuz mu, keşke okusaydım dediğiniz an oldu mu, hala aynı görüşte misiniz?
11. Varsa kardeşlerinizin cinsiyetleri ve eğitim seviyeleri nedir?
12. Varsa çocuklarınızın cinsiyetleri ve eğitim seviyeleri nedir?
13. Size göre Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği var mıdır?
14. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması/iyileştirilmesi için yapılması gereken şeyler, istekleriniz ve önerileriniz nelerdir?

Ek 2. Milli Eğitim Temel Kanunu

MİLLİ EĞİTİM TEMEL KANUNU (1)

Kanun Numarası 1739

Kabul Tarihi : 14/6/1973

Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 24/6/1973 Sayı : 14574 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 12 Sayfa : 2342

Bu Kanun ile ilgili tüzük için, "Tüzükler Külliyatı"nın kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

Bu Kanun ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yönetmelik için, "Yönetmelikler Külliyatı"nın kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

I – Kanunun kapsamı :

Madde 1 – Bu Kanun, Türk milli eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.

BİRİNCİ KISIM

Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar

BİRİNCİ BÖLÜM

Türk Milli Eğitiminin Amaçları

I – Genel amaçlar:

Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (**Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.**) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgı, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

II – Özel amaçlar:

(1) a) Bu Kanunda geçen "temel eğitim" deyimini 16/6/1983 tarih ve 2842 sayılı Kanunla getirilen ek 1 inci maddeyle "ilköğretim" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

b) Bu Kanunda birlikte veya ayrı ayrı geçen "ilkokul" ve "ortaokul" ibareleri, 16/8/1997 tarih ve 4306 sayılı Kanununun 8 inci maddesiyle "ilköğretim okulu" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Madde 3 – Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri I – Genellik ve eşitlik: (1)

Madde 4 – Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

II – Ferdin ve toplumun ihtiyaçları:

Madde 5 – Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

III – Yönelme:

Madde 6 – Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

(Değişik: 16/8/1997 - 4306/3 md.) Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

Yöneltmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

IV – Eğitim hakkı:

Madde 7 – İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

V – Fırsat ve imkan eşitliği:

Madde 8 – Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır.

Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

VI – Süreklilik:

Madde 9 – Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

(1) 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanunun 11 inci maddesiyle, bu maddede yer alan “cinsiyet” ibaresinden sonra gelmek üzere “, engellilik” ibaresi eklenmiştir.

VII – Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:

Madde 10 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/2 md.)

Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Mili Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

VIII – Demokrasi eğitimi:

Madde 11 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/3 md.)

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

IX – Laiklik :

Madde 12 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/4 md.)

Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

X – Bilimsellik:

Madde 13 – Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımından teşvik edilir ve desteklenir.

XI – Planlılık :

Madde 14 – Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

XII – Karma eğitim:

Madde 15 – Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkan ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

XIII – Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği: (1)

Madde 16 – (Değişik: 25/6/2009-5917/17 md.)

Aynı alan içinde birden fazla örgün ve/veya yaygın eğitim kurumunun bir arada bulunması halinde eğitim kampüsü kurulabilir ve bunların ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere eğitim kampüsü yönetimi oluşturulabilir. Eğitim kampüsü bünyesindeki ortak açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesi kampüs yönetimince yerine getirilir. Bu şekilde elde edilen gelirler, kampüsün ortak giderlerinde kullanılır. Eğitim kampüslerinin kuruluşu, yönetiminin oluşumu, gelirlerinin harcanması ve denetlenmesi ile bu fıkrada belirtilen diğer hususlar Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu amaçla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; aynî ve nakdî bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir, okulların bünyesinde bulunan açık alan, kantin, salon ve benzeri yerleri işlettirebilir veya işletebilirler. Öğrenci velileri hiçbir surette bağış yapmaya zorlanamaz. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişi, birlik organlarının oluşturulması ve seçim şekilleri, sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan maddi katkılar, bağışların kabulü, harcanması ve denetlenmesi ile açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesinden sağlanan gelirlerin dağıtım yerleri ve oranları, harcanması ve denetlenmesine dair usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, gerekli görülen hallerde il milli eğitim müdürlükleri; il sınırları içerisinde bulunan bir veya birden fazla eğitim kampüsü yönetiminin veya okul-aile birliğinin işlettirebileceği veya işletebileceği yerlere ilişkin ihaleleri bunlar adına yapmaya yetkilidir.

Eğitim kampüsleri ve okul-aile birliklerinin gelirleri, genel bütçe gelirleri ile ilişkilendirilmeksizin eğitim kampüsü yönetimi ve okul-aile birliği adına bankalarda açılan özel hesaplarda tutulur.

Eğitim kampüsü yönetimleri ve okul-aile birlikleri, bu madde kapsamında yapacakları işlemler ve düzenlenen kâğıtlar yönünden damga vergisi ve harçlardan muaf; bunlara ve bunlar tarafından yapılan bağış ve yardımlar ise veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.

XIV – Her yerde eğitim:

Madde 17 – Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir.

(1) Bu madde başlığı “Okul ile ailenin işbirliği” iken, 25/6/2009 tarihli ve 5917 sayılı Kanununun 17 nci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

İKİNCİ KISIM

Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı

I – Örgün ve yaygın eğitim:

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Madde 18 – Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki anabölümden kurulur. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar.

Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.

İKİNCİ BÖLÜM

Örgün Eğitim

olarak,

A) Okul öncesi eğitimi:

I – Kapsam:

Madde 19 – Okul öncesi eğitimi, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır.

II – Amaç ve görevler:

Madde 20 – Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
2. Onları ilk öğretime hazırlamak;
3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak;
4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

III – Kuruluş :

Madde 21 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/6 md.)

Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde

ilköğretimokuluna bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılabilir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının nerelerde ve hangi önceliklere göre açılacağı, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

(Mülga: 15/5/2008-5763/37 md.)

B) İlköğretim:

I – Kapsam:

Madde 22 – (Değişik:27/6/2019-7180/4 md.)

Mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlkokulların birinci sınıflarına o yılın 31 Aralık tarihinde 72 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ancak çocuğun gelişim durumuna bağlı olarak okula erken başlaması veya kaydının ertelenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

II – Amaç ve görevler:

Madde 23 – İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek;

2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

3. (Ek: 16/8/1997 - 4306/4 md.) İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

III – Kuruluş:

a) İlköğretim kurumları:

Madde 24 – (Değişik: 30/3/2012 - 6287/8 md.)

İlköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar hâlinde kurulması esastır. Ancak imkân ve şartlara göre ortaokullar, ilkokullarla veya liselerle birlikte de kurulabilir. b) Kuruluş şekilleri:

Madde 25 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/9 md.)

(Mülga birinci fıkra: 16/8/1997 - 4306/9 md.; Yeniden düzenleme: 30/3/2012-6287/9 md.) İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimi destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam- hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir.

Nüfusun az ve dağınık olduğu yerlerde, köyler gruplaştırılarak, merkezi durumda olan köylerde ilköğretim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar, gruplaştırmanın mümkün olmadığı yerlerde yatılı ilköğretim bölge okulları kurulur.

C) Orta öğretim:

I – Kapsam:

Madde 26 – (Değişik: 2/12/2016-6764/23 md.)

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü kapsar. Bu okul ve kurumları bitirenlere, bitirdikleri programın özelliğine göre diploma verilir. Ancak mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin diploma alabilmeleri için Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenen fark derslerini tamamlaması zorunludur.

II – Ortaöğretimden yararlanma hakkı:

Madde 27 – İlköğretimini tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkanlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanmak hakkına sahiptir.

III – Amaç ve görevler:

Madde 28 – Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,

2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır.

IV – Kuruluş:

Madde 29 – (Değişik birinci fıkrası: 2/12/2016-6764/24 md.) Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liseler ile mesleki eğitim merkezlerinden meydana gelir.

(Mülga ikinci fıkrası: 2/12/2016-6764/24 md.)

Nüfusu az ve dağınık olan ve Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli görülen yerlerde, ortaöğretimin, genel, mesleki ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler kurulabilir.

Ortaöğretim kurumlarının öğrenim süresi, uygulanan programın özelliğine göre, Milli Eğitim Bakanlığınca tespit edilir.

I – Ortaöğretimde yönelme:

Madde 30 – Yönelme ilköğretimde başlar; yanlışları önlemek ve muhtemel gelişmelere göre yeniden yönelmeyi

sağlamak için ortaöğretimde de devam eder.

Yönelme esasları ve çeşitli programlar veya ortaöğretim okulları arasında yapılacak yatay ve dikey geçiş şartları, Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenir.

II – Yükseköğretime geçiş:

Madde 31 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/10 md.)

Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır.

Hangi yükseköğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yükseköğretim Kurulu tarafından tespit edilir.

III – İmam-hatip liseleri:

Madde 32 – İmam - hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.

IV – Güzel sanatlar eğitimi:

Madde 33 – Güzel sanatlar alanlarında özel istidat ve kabiliyetleri beliren çocukları küçük yaşlardan itibaren yetiştirmek üzere ilköğretim ve orta öğretim seviyesinde ayrı okullar açılabilir veya ayrı yetiştirme tedbirleri alınabilir. Özellikleri dolayısıyla bunların kuruluş, işleyiş ve yetiştirme ile ilgili esasları ayrı bir yönetmelikle düzenlenir.

D) Yükseköğretim:

I – Kapsam:

Madde 34 – Yüksek öğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar

II – Amaç ve görevler:

Madde 35 – Yüksek öğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek;

2. Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak;

3. Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak;

4. Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, Hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını

toplumun yararlanmasına sunmak ve Hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek;

5. Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak;

6. Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamu oyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözle, yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmaktır.

III – Kuruluş:

a) Yükseköğretim kurumları:

Madde 36 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/11 md.)

Yükseköğretim kurumları şunlardır:

1. Üniversiteler,
2. Fakülteler,
3. Enstitüler,
4. Yüksekokullar,
5. Konservatuvarlar,
6. Meslek yüksekokulları
7. Uygulama ve araştırma merkezleri,

Yükseköğretim kurumlarının amaçları, açılış, kuruluş ve işleyişleri ile öğretim elemanlarına ilişkin esaslar ve yükseköğretim kurumları ile ilgili diğer hususlar, özel kanunlarında belirlenir.

b) Yükseköğretimin düzenlenmesi:

Madde 37 – Yüksek öğretim, milli eğitim sistemi çerçevesinde, öğrencileri lisans öncesi, lisans ve lisans üstü seviyelerinde yetiştiren bir bütünlük içinde düzenlenir.

Bu bütünlük içinde çeşitli görevleri yerine getiren ve farklı seviyelerde öğretim yapan kuruluşlar bulunur.

Farklı seviyeler ve kuruluşlar arasında öğrencilere kabiliyetlerine göre, yatay ve dikey geçiş yolları açık tutulur.

IV – Yükseköğretimin paralı oluşu:

Madde 38 – Yüksek öğretim paralıdır. Başarılı olan fakat maddi imkanları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, imtihan harcı gibi her türlü öğrenim giderleri burs, kredi yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır.

Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları ile burs ve kredilerin tutarları ve bunların verilmiş esasları, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir. (1)

Bazı alanlar için mecburi hizmet karşılığı öğrenci yetiştirilmesi hakkındaki hükümler saklıdır.

V – Yükseköğretim planlaması:

Madde 39 – Yüksek öğretimde, öğretim elemanlarından, tesislerden ve öğrencinin zamanından en verimli bir şekilde yararlanmayı mümkün kılacak ve çeşitli bölgelerdeki yüksek öğretim kurumlarının dengeli bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirler alınır; yüksek öğretimin bütününe kapsayan ve orta öğretimle ilgisini sağlayan bir planlama düzeni kurulur.

I – Kapsam, amaç ve görevler:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yaygın Eğitim

Madde 40 – Yaygın eğitimin özel amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş yahut, herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedan çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında,

1. Okuma - yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkanları hazırlamak,
2. Çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkanları hazırlamak,
3. Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak,
4. Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
5. İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,
6. Boş zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,
7. Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkanlar hazırlamak,
8. Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

II – Kuruluş:

Madde 41 – Yaygın eğitim, örgün eğitim ile birbirini tamamlayacak, gereğinde aynı vasıfları kazandırabilecek ve birbirinin her türlü imkanlarından yararlanacak biçimde bir bütünlük içinde düzenlenir.

Yaygın eğitim, genel ve mesleki - teknik olmak üzere iki temel bölümden meydana gelir. Bu bölümler birbirini destekleyici biçimde hazırlanır.

III – Koordinasyon:

Madde 42 – Genel, mesleki ve teknik yaygın eğitim alanında görev alan resmi, özel ve gönüllü kuruluşların çalışmaları arasındaki koordinasyon Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır. Genel yaygın eğitim programlarının düzenleniş şekli yönetmelikle tespit edilir.

Mesleki ve teknik yaygın eğitim faaliyetlerini yürüten Bakanlıklar ile özerk eğitim kurumları ve resmi ve özel işletmeler arasında Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanacak koordinasyon ve işbirliğinin esasları kanunla düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Öğretmenlik Mesleği

I – Öğretmenlik :

Madde 43 – (Mülga: 3/2/2022-7354/10 md.)

II – Milli Eğitim Bakanlığınca bağlı "Eğitim Yüksekokulu " açma yetkisi:

Madde 44 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/12 md.) (1)

Öğretmenlik formasyonu veren ve öğretmen yetiştiren Milli Eğitim Bakanlığınca bağlı eğitim yüksekokulları, Cumhurbaşkanı kararı ile kurulabilirler.

III – Öğretmenlerin nitelikleri ve seçimi:

Madde 45 – (Mülga: 3/2/2022-7354/10 md.)

IV – Öğretmenlerin bölge hizmeti:

Madde 46 – Öğretmenlikte yurdun çeşitli bölgelerinde görev yapmak esastır.

Hizmet bölgeleri ve ihtiyaçlara göre bu bölgelerarası yer değiştirme esasları yönetmelikle düzenlenir.

V – Uzman ve usta öğreticiler:

(1) Bu fıkradaki öğrenim harç ve ücretlerine ilişkin düzenlemenin yönetmelikle yapılmasını öngören kural Anayasa Mahkemesinin 26/3/1974 tarih ve E.1973/32, K. 1974/11 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

Madde 47 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/14 md.)

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında ve hizmetiçi yetiştirme kurs,seminer ve konferanslarında uzman ve usta öğreticiler de geçici veya sürekli olarak görevlendirilebilir. Öğretim tür ve seviyelerine göre uzman ve usta öğreticilerin seçimlerinde aranacak şartlar, görev ve yetkileri, yönetmeliklerle tespit edilir.

VI – Öğretmenlerin hizmet içi yetiştirilmesi:

Madde 48 – Öğretmenlerin daha üst öğrenim görmelerini sağlamak üzere yaz ve akşam okulları açılır veya hizmet içinde yetiştirilmeleri maksadıyla kurslar ve seminerler düzenlenir.

Yaz ve akşam okulları öğretmen yetiştiren kurumlarca açılır; bunlara devam ederek yeterli krediyi dolduran öğretmenlere o kurumun belge veya diploması verilir.

Milli Eğitim Bakanlığınca açılan kurs ve seminerlere devam edenlerden başarı sağlayanlara belge verilir. Bu belgelerin, öğretmenlerin atama, yükselme ve nakillerinde ne ölçüde ve nasıl değerlendirileceği yönetmelikle düzenlenir.

VII – Yurt içi ve yurt dışı yetiştirme imkanları:

Madde 49 – Yurt içinde ve dışında daha üst öğrenim yapmak veya bilgi, görgü ve ihtisaslarını arttırmak isteyen öğretmenlerin belli şartlarla, aylıklı veya aylıksız izinli sayılmaları sağlanır; bu şartlar, milli eğitimin ihtiyaçları gözönünde tutularak, hazırlanacak yönetmelikle belirtilir.

VIII – Öğretmen konutları:

Madde 50 – Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli görülen yerlerde, özellikle mahrumiyet bölgelerinde görevli öğretmenlere konut sağlanır.

Konutlar okul binaları ile birlikte planlanır ve yapılır.

Eski eğitim kurumlarının konut ihtiyacı bir plana bağlanır ve bu konutların yapımı için, her yıl Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesine gerekli ödenek konur.

IX – Öğretmenlerin izin ve tatilleri:

Madde 50/A – (Ek:15/4/2020-7243/24 md.)

Öğretmenler, yaz tatili içinde aralıksız iki ay izinlidirler. Ancak bu iki aylık izin sürelerine dokunulmadan kalan tatil zamanlarında yönetmelikle belirlenecek meslekle ilgili çalışmalara katılmakla yükümlüdürler.

Rehberlik öğretmenleri tercih danışmanlığı, alan ve ders seçimi, öğrenci tanılama sürecine bağlı olarak yapılacak çalışmalarda ihtiyaç duyulması halinde izin ve tatil dönemlerinde de görevlendirilebilir. Bu durumda rehberlik öğretmenlerinin izinleri bir aydan az olamaz.

İlçe, il veya ülke genelinde genel hayatı etkileyen salgın hastalık, doğal afet, elverişsiz hava koşulları gibi nedenlerle eğitim ve öğretim faaliyetinin iki haftadan fazla süreyle yapılamaması halinde uygulanacak telafi programlarının ders yılı içerisinde tamamlanamadığı durumlarda yaz tatilinde yapılacak eğitim ve öğretim faaliyetleri nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığınca öğretmenlerin izinleri kısaltılabilir. Bu durumda öğretmenlerin izinleri bir aydan az olamaz.

Kendilerine ikinci görev olarak okul/kurum yöneticiliği verilenler ve yüz yüze eğitim yapılmayan eğitim kurumlarında görevli öğretmenler ile Bakanlık merkez teşkilatı ve il/ilçe milli eğitim müdürlüklerinde görevlendirilen (yöneticilik dahil) öğretmenler yıllık izinlerini 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 102 nci maddesi ve 103 üncü maddesinin birinci fıkrası hükümlerine göre kullanır. Okul müdürleriyle müdür yardımcıları tatil aylarında okul işlerini ayarlamak ve düzenlemek şartı ile, sıra ile izinlerini kullanırlar.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Okul Binaları ve Tesisleri Okul yapıları ve taşınmazları (1)

Madde 51 – Her derece ve türdeki eğitim kurumlarına ait bina ve tesisler çevrenin ihtiyaçlarına ve uygulanacak programların özelliklerine göre Milli Eğitim Bakanlığınca planlanır ve yaptırılır.

Bu maksatla her yıl Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine gerekli ödenek konur.

Arsa temini ile okul bina ve tesislerin yapım ve donatımında, Devletin azami imkanlarının kullanılması yanında vatandaşların her türlü yardımlarından da yararlanılır ve yardımlar teşvik edilir ve değerlendirilir.

(Ek fıkra: 3/12/2003-5005/1 md.; Değişik dördüncü fıkra: 24/7/2008-5793/3 md.) Milli Eğitim Bakanlığınca tahsisli Hazine mülkiyetindeki taşınmazların Milli Eğitim Bakanlığı ile mutabık kalınarak tahsislerini kaldırmaya ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun 46 ncı maddesine bağlı olmaksızın satışına Maliye Bakanı yetkilidir. Ayrıca bu taşınmazlardan Milli Eğitim Bakanlığınca uygun görülenler, Maliye Bakanlığı tarafından, 24/11/1994 tarihli ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bildirilir. Bunun üzerine söz konusu taşınmazlar Özelleştirme Yüksek Kurulunca özelleştirme kapsam ve programına alınır. Özelleştirme uygulamasına ilişkin iş ve işlemler 4046 sayılı Kanuna göre Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülür.

(Ek fıkra: 3/12/2003-5005/1 md.; Değişik beşinci fıkra: 24/7/2008-5793/3 md.) 4046 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde taşınmazların özelleştirilmesi sonucu elde edilecek gelirler, özelleştirme giderleri düşüldükten sonra Hazineye aktarılır. Bu taşınmazların satışından elde edilen gelirleri, bir yandan genel bütçenin (B) işaretli cetveline gelir, diğer yandan ihtiyaç duyulan yerlerde okul yapımı ve onarımı amacıyla kullanılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine ödenek kaydetmeye Maliye Bakanı yetkilidir. Sermaye ödenekleri yılı yatırım programıyla ilişkilendirilir.

BEŞİNCİ KISIM

Eğitim Araç ve Gereçleri

I – Kapsam:

Madde 52 – Eğitim araç ve gereçleri, eğitim kurumlarında kullanılacak ders kitapları ile öğretmen ve öğrencilere kaynak ve yardımcı olacak basılı eğitim malzemesini, milli eğitimin genel amaçlarının gerçekleşmesine yararlı olacak diğer eserleri ve eğitim araç ve gereçlerini kapsar.

II – Görev:

Madde 53 – Milli Eğitim Bakanlığı, kendisine bağlı eğitim kurumlarının eğitim araç ve gereçlerini, gelişen eğitim teknolojisine ve program ve metotlara uygun olarak sağlamak, geliştirmek, yenileştirmek, standartlaştırmak, kullanılma süresini ve telif haklarını ve ders kitabı fiyatlarını tespit etmek, paralı veya parasız olarak ilgililerin yararlanmasına sunmakla görevlidir.

III – Görevin yerine getirilmesi:

- (1) Bu madde başlığı "I-Okul yapıları:" iken, 3/12/2003 tarihli ve 5005 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.
- (2) (1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 62 nci maddesiyle, bu maddede yer alan "Yükseköğretim Kurulunun görüşü alınarak, Bakanlar Kurulu" ibaresi "Cumhurbaşkanı" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 54 – Milli Eğitim Bakanlığı eğitim araç ve gereçlerini,

1. Hazırlamak, imal etmek ve satın almak;
2. Kişilere veya kuracağı komisyonlara veya yarışmalar düzenleyerek hazırlatmak;
3. Özel kesimce hazırlananlar veya imal edilenler arasından seçmek veya tavsiye etmek suretiyle 53 üncü maddede belirtilen görevini yerine getirir.

IV – Okullarda okutulacak kitapların tespiti ve ücret ödenmesi:

Madde 55 – (Değişik: 3/12/2003 - 5005/2 md.)

(İptal birinci fıkra: Anayasa Mahkemesi'nin 15/5/2008 tarihli, E.: 2004/1, K.: 2008/106 sayılı Kararı ile.)

Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak veya hazırlatılacak kitaplar ile eğitim araç ve gereçlerini hazırlama, inceleme ve redaksiyonunda görevlendirilenlere ücret ödenir.

Ders kitaplarına ilişkin yarışmalarda derece alanlara verilecek ödülün ödeme, usul ve esasları ile miktarı yönetmelikle belirlenir.

Özel kesimce hazırlanan ve okullarda ders kitabı olarak okutulmak üzere Millî Eğitim Bakanlığına gönderilen eserler ücret karşılığı incelenir.

Ders kitaplarının kabulü, uygunluk süresi, telif hakkı ve ücretlerle ilgili esaslar; inceleme işlemleri ve alınacak inceleme ücreti miktarı; Millî Eğitim Bakanlığınca incelettirilecek eserler için ödenecek ücret miktarı; ders kitaplarının hazırlanması ve incelenmesinde aranacak kriterler ile ders kitabı üreten yayın evlerinde aranacak kriterler; ders kitabı dışındaki diğer kitap ve eğitim araçlarının kullanımı ve bunlardan hangileri için inceleme ücreti alınacağı ve ödeneceği ile ilgili esas ve usuller Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

I – Yürütme, gözetim ve denetim:

ALTINCI KISIM

Eğitim ve Öğretim Alanındaki Görev ve Sorumluluk

Madde 56 – Eğitim ve öğretim hizmetinin, bu kanun hükümlerine göre Devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur.

II – Yasaklık:

Madde 57 – Askeri maksatlarla açılacak okullar hariç, bu kanun hükümlerine aykırı hiç bir eğitim faaliyetinde bulunulamaz.

III – Okul açma yetkisi:

Madde 58 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/16 md.)

Türkiye'de ilköğretim okulu, lise veya dengi okullar, Milli Eğitim Bakanlığının izni olmaksızın açılmaz.

Milli Eğitim Bakanlığı veya diğer bir bakanlık tarafından açılmış veya açılacak okullar (...)

(1) ile özel okulların derecelerinin tayini, Milli Eğitim Bakanlığına aittir. (1)

(Değişik üçüncü fıkra: 25/7/2016-KHK-669/51 md.; Aynen kabul: 9/11/2016-6756/51 md.) Askeri eğitim kurumlarının dereceleri ve müfredatı, Milli Savunma Bakanlığı ile birlikte tespit edilir.

(1) 25/7/2016 tarihli ve 669 sayılı KHK'nin 51 inci maddesiyle, bu fıkroda yer alan "(Askeri liseler dahil)" ibaresi yürürlükten kaldırılmış olup, daha sonra bu hüküm 9/11/2016 tarihli ve 6756 sayılı Kanunun 51 inci maddesiyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır.

Diğer bakanlıklara bağlı lise ve dengi okulların program ve yönetmelikleri, ilgili bakanlıkla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından birlikte yapılır ve Milli Eğitim Bakanlığınca onanır.

Diğer bakanlıklara bağlı okullar, Milli Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetimine tabidir. Gözetim ve denetim sonunda uygun eğitim ortamı ve niteliği taşımayan kurumların denkliği usulüne uygun şekilde Milli Eğitim Bakanlığınca iptal edilir. Buna ait esaslar Cumhurbaşkanınca çıkarılan bir yönetmelikle düzenlenir. (1)

IV – Yurt dışı eğitim:

Madde 59 – Türk vatandaşlarının yurt dışında eğitim, öğrenim ve ihtisas görmeleri ile ilgili Devlet hizmetlerinin düzenlenmesinden (askeri öğrenciler hariç), Milli Eğitim Bakanlığınca sorumludur.

YEDİNCİ KISIM

Son Hükümler

I – Kenar başlıkları:

Madde 60 – Bu kanunun madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralama ve bağlantıyı göstermekte olup kanun metnine dahil değildir.

II – Kaldırılan hükümler:

Madde 61 – 1340 tarih ve 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanununun 3 üncü maddesi, 22/3/1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına dair Kanunun 3 ve 4 üncü maddeleri, 6/6/1949 tarih ve 5429 sayılı Milli Eğitim Bakanlığınca bağlı okullarda okutturulacak ders kitaplarının seçilmesi, basılması ve dağıtılması hakkında Kanun, 5/1/1961 tarih ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 69 uncu maddesi ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri, bu kanunun yayımı tarihinde, yürürlükten kalkar.

III – Yönetmelikler:

Madde 62 – Bu kanunda sözü geçen yönetmelikler, Kanunda belirtilen genel amaç ve temel ilkelere uygun olarak Milli Eğitim Bakanlığınca, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir yıl içinde çıkarılır.

Ek Madde 1 – (Ek: 16/6/1983 - 2842/17 md.)

14/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda geçen "temel eğitim" terimi "ilköğretim" olarak değiştirilmiştir.

Geçici Madde 1 – Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, yüksek öğrenim kurumlarında öğrenci bulunanlar hakkında 38 inci madde hükmü uygulanmaz.

Geçici Madde 2 – (Ek: 16/6/1983 - 2842/18 md.; Mülga: 16/8/1997 - 4306/9 md.) Geçici Madde 3 – (Ek: 30/3/2012 - 6287/11 md.)

Zorunlu ortaöğretim 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanır. Bakanlar Kurulu uygulamayı bir eğitim- öğretim yılı ertelemeye yetkilidir.

Geçici Madde 4 – (Ek: 1/3/2014-6528/6 md.)

Bu maddenin yayımı tarihinden önce, uzman öğretmenlik ve başöğretmenlik unvanlarını mahkeme kararıyla elde edenlerin, mahkeme kararının aleyhlerine kesinleşmesi hâlinde bu kişilere unvanlarının iptal edildiği tarihten önce yapılan ödemeler geri alınmaz.

43 üncü maddeye bu Kanunla eklenen beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri, bu Kanunun yayımı tarihinden sonra aday öğretmen olarak göreve başlayanlar hakkında uygulanır.

IV – Yürürlük:

Madde 63 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

V – Yürütme:

Madde 64 – Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

(1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 62 nci maddesiyle, bu fıkroda yer alan "Bakanlar Kurulunca" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir.

1739 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN VEYA ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN İPTAL EDİLEN HÜKÜMLERİN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE

Değiştiren Kanunun/KHK'nin/İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	1739 sayılı Kanunun değişik veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
2842	—	18/6/1983
2947	—	11/11/1983
4306	—	18/8/1997
5005	—	9/12/2003
5204	43	8/7/2004
5257	16	13/11/2004
5763	21	26/5/2008
5793	51	6/8/2008
5917	16	10/7/2009
6287	22, 24, 25, 26, Geçici Madde 3	11/4/2012
6518	4	19/2/2014
6528	43, Geçici Madde 4	14/3/2014
6552	43	11/9/2014
6569	43	26/11/2014
KHK/669	58	31/7/2016
6756	58	24/11/2016
6764	26, 29	9/12/2016
KHK/700	44, 58	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının andiçerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)
7180	22	5/7/2019
7243	50/A	17/4/2020
7354	43, 45	14/2/2022

Ek 3. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

ÇOCUK VE GENÇ İŞÇİLERİN ÇALIŞTIRILMA USUL VE ESASLARI HAKKINDA YÖNETMELİK

BİRİNCİ KISIM Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1 —Bu Yönetmeliğin amacı, çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemektir.

Kapsam

Madde 2 —Bu Yönetmelik, 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesi gereğince, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Dayanak

Madde 3 —Bu Yönetmelik, 10/6/2003 tarihli ve 25134 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4 —Bu Yönetmelikte geçen;

Bakanlık : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

Müfettiş : Baş iş müfettişi, iş müfettişi ve yetkili iş müfettişi yardımcılarını, Genç işçi : 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi,

Çocuk işçi : 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi,

Hafif iş : Yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;

a) Çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan,

b) Okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işleri,

(Mülga tanım:RG-21/2/2013-28566)

ifade eder.

İKİNCİ KISIM

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri ve Çalıştırılmayacakları İşler ile Çalışma Koşulları

BİRİNCİ BÖLÜM

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri ve Çalıştırılmayacakları İşler

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Esasları

Madde 5 — Çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psikososyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır.

Çocuk ve genç işçiler, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da **(Değişik ibare:RG-12/5/2017-30064) Milli Eğitim Bakanlığı** tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilirler.

İşverenler çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını temin edeceklerdir.

(Değişik fıkra:RG-21/2/2013-28566) Çocuk işçilerin çalışmasına izin verilen hafif işler Ek-1'de, genç işçilerin çalışmasına izin verilen işler Ek-2'de ve 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçilerin çalıştırılabileceği işler Ek-3'te belirtilmiştir.

(Ek fıkra:RG-21/2/2013-28566) Çocuk işçiler Ek-1'de, genç işçiler Ek-1 ve Ek-2'de ve 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçiler ise Ek-1, Ek-2 ve Ek-3'te yer alan işler dışında çalıştırılmaz. **(Ek cümle: RG-25/10/2013-28802)** Ancak, 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarından mezun olan meslek sahibi 16 yaşını doldurmuş genç işçiler; sağlığı, güvenliği ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması şartıyla bu Yönetmeliğin eklerinde belirtilen sınırlamalara bağlı kalmaksızın ihtisas ve mesleklerine uygun işlerde çalıştırılabilirler.

(Ek fıkra:RG-21/2/2013-28566) Ayrıca yaş kayıtlarına bağlı olarak müsaade edilen işlerden olsalar dahi hazırlama, tamamlama ve temizleme işlerinde, alkol, sigara ve bağımlılığa yol açan maddelerin üretimi ve toptan satış işlerinde, parlayıcı, patlayıcı, zararlı ve tehlikeli maddelerin toptan ve perakende satış işleri ile bu gibi maddelerin imali, işlenmesi, depolanması işleri ve bu maddelere maruz kalma ihtimali bulunan her türlü işlerde, gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortamlarda yapılan işlerde, aşırı sıcak ve soğuk ortamda çalışma gerektiren işlerde, sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan maddeler ile yapılan işlerde, radyoaktif maddelere ve zararlı ışınlarla maruz kalınması ihtimali olan işlerde, fazla dikkat isteyen ve aralıksız ayakta durmayı gerektiren işlerde, parça başı ve prim sistemi ile ücret ödenen işlerde, eğitim amaçlı işler hariç iş bitiminde evine veya ailesinin yanına dönmeye imkan sağlamayan işlerde, işyeri hekimi raporu ile fiziki ve psikolojik yeterliliklerinin üzerinde olan işlerde, eğitim, deney eksikliği, güvenlik konusunda dikkat eksikliği getirme ihtimali olan işlerde, para taşıma ve tahsilat işleri ile 4857 sayılı İş Kanununun 69 uncu maddesinin birinci fıkrasında belirtilen gece dönemine rastlayan sürelerde yapılan işlerde 18 yaşını doldurmamayan işçiler çalıştırılmaz.

Mesleki eğitim gören öğrenciler MADDE 5/A – (Ek:RG-12/5/2017-30064)

Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerine verilen; işletmede mesleki eğitim, staj ve çıraklık eğitimlerinin, uygulama alanına alınacak veya çıkarılacak işler ve yerler Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenir.

İKİNCİ BÖLÜM Çalışma Koşulları

Çalışma Süreleri ve Ara Dinlenme Süreleri

Madde 6 — Temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuzbeş saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir.

Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmidört saatlik zaman diliminde,

kesintisiz ondört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır.

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri birinci fıkrada belirtilen çalışma sürelerini aşamaz.

İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur.

Günlük Çalışma Süresinden Sayılan Haller

Madde 7 —4857 sayılı İş Kanununun 66 ncı maddesine göre çalışma süresinden sayılan hallerin yanısıra;

- a) İşverenin vermesi gereken eğitimlerde geçen süreler,
- b) İşverenin işyeri dışında gönderdiği kurslar ve toplantılarda geçen süreler ile yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen mesleki eğitim programlarında geçen süreler,
- c) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından çalışan çocuk ve gençler ile ilgili olarak düzenlenen konferans, kongre, komisyon ve benzeri toplantılara temsilci olarak katılmaları nedeniyle işlerine devam edemedikleri süreler, çalışma süresinden sayılır.

Hafta Tatili

Madde 8 —Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz kırk saatten az olamaz. Ayrıca hafta tatili ücreti bir iş karşılığı olmaksızın ödenir.

Ulusal Bayram ve Genel Tatil

Madde 9 —Çocuk ve genç işçiler, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmazlar. Ayrıca bugünlere ilişkin ücretler bir iş karşılığı olmaksızın ödenir.

Yıllık Ücretli İzin Kullanılması

Madde 10 —Çocuk ve genç işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresi 20 günden az olamaz. Yıllık ücretli iznin kesintisiz kullanılması esastır. Ancak, yararına olduğu durumlarda çocuk ve genç işçinin isteği üzerine en fazla ikiye bölünerek kullanılabilir.

Okula veya eğitime devam eden çocuk ve genç işçilere yıllık ücretli izinleri okulların tatil olduğu, kursa ve diğer eğitim programlarına devam edilmediği dönemlerde verilir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İşverenin ve Devletin Yükümlülükleri

BİRİNCİ BÖLÜM

İşverenin YükümlülükleriÇocuk ve Genç İşçileri Çalıştıramayacak İşverenler

Madde 11 —Çocuk ve genç işçileri;

- a) Çocuklara karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyen,
- b) Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olan, işveren veya işveren vekilleri çalıştıramazlar. **İş Sözleşmesi ve Belge Yükümlülüğü Madde 12** —İşveren;
- a) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisine, çocuk ve genç işçinin çalıştırılacağı iş, karşılaşılabileceği riskler ve alınan önlemler hakkında bilgi verir.
- b) Okula devam eden çocuk ve genç işçiden çalıştırmaya başlamadan önce, öğrenci olduğuna dair belge ister. Bu belgeyi özlük dosyasında muhafaza eder.
- c) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisi ile yazılı iş sözleşmesi yapmak zorundadır.

İşverenin Eğitim ve Diğer Yükümlülükleri

Madde 13 —İşveren, çocuk ve genç işçilere, çalıştırmaya başlamadan önce işyerindeki riskler, işe uyum ve kanuni hakları ile işin niteliğine göre gerekli iş başeğitimlerini verir. İşveren, çocuk ve genç işçinin işe başlamasından önce veya çalışma esnasında, çalışma koşullarında değişiklik olması gerektiği hallerde, bu değişikliği yapabilmesi için aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmalıdır;

- a) İşyeri ve işin yapıldığı yerin uygunluğu ve tanzimi,
- b) Kullanılan iş ekipmanlarının şekli, sırası ve bunların kullanılış biçimleri,
- c) İş organizasyonları,
- d) Çocuk ve genç işçilere verilen eğitimin ve talimatların düzeyi.

Değerlendirmeye göre çocuk ve genç işçilerin fiziki veya zihinsel gelişmeleri ile güvenlikleri yönünden risk tespit edilirse, en kısa sürede gerekli tıbbi kontrollerin yapılması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

Devletin Yükümlülükleri

Eğitim

Madde 14 —Bakanlık;

- a) Çalışan çocuk ve gençlerle ilgili konularda ailelerin, işçi ve işveren sendikalarının, meslek kuruluşlarının, işverenlerin, toplum ve bireylerin duyarlılaştırılması ve bilgilendirilmesi amacıyla seminer, toplantı, konferans, sempozyum benzeri eğitim programları düzenler, bu amaçla kitap, broşür, dergi yayınlar ve eğitim materyali hazırlar.
- b) Çalışan çocuk ve gençlere yönelik olarak çalışma ilişkileri, iş sağlığı ve güvenliği, yasal hakları ve benzeri konularda eğitim seminerleri düzenler ve çalışan çocuk ve gençlerin bu programlara katılımının sağlanması için gerekli tedbirleri alır.
- c) Çocuk ve genç çalıştırılan işyerlerinde ve işlerde, kontrol ve denetim yetkisi bulunan kurum ve kuruluşlarda konu ile ilgili çalışanlara bu konudaki mevcut yasal düzenlemeler ve bunların uygulanması ile gerekli diğer hususlarda eğitim semineri verir.

İnceleme-Araştırma

Madde 15 —Bakanlık, çocuk çalıştırılan işyerlerinde ve işlerde, çocuk ve genç işçilerin sağlık durumları, fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki gelişimleri, iş sağlığı ve güvenliği koşulları ve çalışma ilişkileri konularında inceleme ve araştırmalar yapar.

İnceleme ve araştırmalar ile elde edilen bulguları, sorunları ve çözüm yollarını içeren bilgileri yayımlar.

Koordinasyon ve İşbirliği

Madde 16 —Bakanlık, çocuk ve genç işçiler ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları, işçi ve işveren kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yapar ve bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar.

Yürürlük

Madde 17 —Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 18 —Bu Yönetmelik hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı yürütür.

Yönetmeliğin Yayımlandığı Resmî Gazete'nin		
	Tarihi	Sayısı
	6/4/2004	25425
Yönetmelikte Değişiklik Yapan Yönetmeliklerin Yayımlandığı Resmî Gazetelerin		
	Tarihi	Sayısı
1.	21/2/2013	28566
2.	25/10/2013	28802
3.	12/5/2017	30064

